

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Bakalářská práce

Lucie Bílá

Legitimizační rétorika politických stran v Jižní Africe

The Rhethoric of Justification of Political Parties in South Africa

V Praze, 2015

doc. PhDr. Ondřej Císař, Ph.D.

Poděkování

Chtěla bych poděkovat svému vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Ondřeji Císařovi, PhD. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování této práce.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 11. 5. 2015

Bílá Lucie

.....

Anotace

Cílem práce je především pomocí metody diskurzivní analýzy provést rozbor politických projevů a oficiálních dokumentů dvou jihoafrických politických stran, National Party a Economic Freedom Fighters. Práce se zaměřuje na jejich legitimizační diskurs, který se v prvním kroku soustředí na legitimizaci vlastní existence a nároku na reprezentaci. Tento nárok na reprezentaci spolu s prosazovanými politikami je dále analyzován s ohledem na deklarovanou skupinu, kterou strana nárokuje reprezentovat a již mají přinejmenším tyto politiky sloužit. Součástí je i otázka konzistence této rétoriky.

Klíčová slova: Jižní Afrika, Jihoafrická republika, diskurs, rétorika, legitimizace, Economic Freedom Fighters, Národní strana

Annotation

The aim of the bachelor thesis is mainly to make an analysis of political speeches and official documents of two South African political parties, National Party and Economic Freedom Fighters, with a discursive analysis as a methodology. The focus of the thesis is on the discourse of justification which concentrates on justification of own existence and claim on representation. This claim on representation is then analysed with regards to a declared group which the party claims to represent and to which, at least, these politics are supposed to serve. The part of the analysis is also a matter of consistence of the rhetoric.

Keywords: South Africa, Republic of South Africa, discourse, rhetoric, justification, Economic Freedom Fighters, National Party

Obsah

ÚVOD	8
2. POLITICKÝ DISKURS A JEHO ANALÝZA	11
3. HISTORIE A VÝVOJ POLITICKÝCH STRAN NATIONAL PARTY A ECONOMIC FREEDOM FIGHTERS.....	17
3.1 NATIONAL PARTY	17
3.2 ECONOMIC FREEDOM FIGHTERS.....	20
4. NATIONAL PARTY	23
5. ECONOMIC FREEDOM FIGHTERS	34
6. ZÁVĚR.....	43
LITERATURA	49

Seznam zkratek

ANC – African National Congress

ANCYL - African National Congress Youth League

AP – Africaner Party, Afrikaans Party

DA – Democratic Alliance

EFF – Economic Freedom Fighters

NNP – New National Party

NP – National Party

HNP – Herenigde Nasionale Party, Re-united National Party

HNP – Herstigte Nasionale Party, Reconstructed National Party

PNP – Purified National Party

SAP – South African Party

UP – United Party

Úvod

V této úvodní kapitole nastíním, jakou výzkumnou otázku si tato práce klade, a co je tedy jejím cílem. Dále se pokusím o legitimizaci výběru subjektů, které jsou předmětem analýzy. Přiblíženo bude členění práce a náplň jednotlivých kapitol. Lehce se dotknu i tématu předchozích pojednání o jihoafrické politicko-stranické rétorice, které však dosud opomíjí analýzu rétoriky strany, která po více než čtyřicet let určila nejen politickou podobu země (National Party, NP) a stejně tak, ačkoli ne tolik překvapivě (vzhledem ke krátkosti působení) je dosud analyticky nedotčen i rétorický styl čertsvého vyzyvatele (Economic Freedom Fighters, EFF) hegmona politické scény post-apartheidní Jižní Afriky (African National Congress, ANC).

Jak odhaluje název této bakalářské práce, její tématickou náplní je analýza legitimizační rétoriky dvou vybraných politických stran v Jižní Africe. Jinými slovy porozumění intersubjektivně a intersubjektově konstruovanému diskurzu legitimacy a jeho prezentaci, jejíž mechanismy vysvětluje metodologická část práce v následující kapitole.

První představenou je z důvodu chronologické posloupnosti National Party. Strana, jejíž hlavní politikou po většinu období její vlády bylo dosažení rasové segregace, jejíž úspěšnost je rovněž naznačena v průběhu práce. Druhým prezentovaným politickým subjektem jsou Economic Freedom Fighters, kteří se oficiálně na jihoafrické scéně pohybují teprve krátce. Cílem této práce je nahlédnout jejich legitimizační diskurzy. Které sociální obrazy využívají na svou podporu, jaké rétorické figury k tomuto užívají, jak vlastně obhajují důvod své existence a nárok na reprezentaci a především čím podkládají vhodnost prosazovaných politik. Tento reprezentační bod je pojímán jako druhý krok analýzy, kdy se ptám, koho ve skutečnosti strana zamýšlí reprezentovat a zda tento ohlášený potenciální elektorát koresponduje se zbývající rétorikou v ostatních materiálech, které slouží jako zdroje analýzy. Hypotéza nekorespondence a nekonzistence reprezentační rétoriky každé z těchto stran je založena na etnické a sociální polarizovanosti jihoafrické společnosti, která se zcela neslučuje s národní jednotou, jež politickým stranám nabízí možnost uvažovat nad catch-all strategií. Jinými slovy, práce se rovněž soustředí na interní kontrasty v rámci jednotlivých diskurzů jak ve Verwoerdových projevech zosobňujícím rétoriku NP, tak v Malemových promluvách a oficiálních dokumentech jeho strany EFF.

Výběr NP jako strany, jejíž diskurz je relevantní pro analýzu, je zcela zřejmě dán charakterem její determinující role pro politický směr země po téměř půlstoletí. Její důležitost je nezpochybnitelná, a ačkoli se o jejím rétorickém stylu hovoří poměrně často i mimo politickou nebo akademickou sféru jako o obecně známém pro jeho prvky rasistické superiority a neslavně proslulé cíle rasové segregace, nikterak se dále nemluví o hlubších argumentačních liniích, kontextu či příčinách, které jsou pro skutečné porozumění zcela bazální. Relevance EFF se může zdát snížena její novostí v politickém prostoru Jižní Afriky. Navzdory tomu lze však její vstup do tohoto prostředí přirovnat k rozbušce. V zemi není zřejmě nikoho, voličů i ustavených a konsolidovaných politických subjektů, kdo by její vznik nezaznamenal a nebyl donucen se s ním mentálně vypořádat. Nepřehlédnutelnost této strany je zcela určena osobností jejího zakladatele a předsedy, Julia Malemy. Malemův celkový styl je kontroverzní, hlučný, odvážný, radikální a nepochybně popsateľný celou plejádou dalších adjektiv, čemuž se dále věnuje kapitola pátá. Malemovu neignorovatelnost potvrdily i loňské výsledky parlamentních voleb, které EFF volebním úspěchem více než šesti procent zajistily 25 křesel¹ v Národním shromážděním, dolní komoře parlamentu, což lze označit za průlomový úspěch pro novou, krátce působící, politickou stranu.

Kontrast těchto dvou politických stran se zdá být absolutní². Časově se oba subjekty neměly nikdy šanci ani minout v parlamentu nebo obecně na politické scéně. Už jen při pohledu na přibližná data patří obě strany dokonce do jiného století. National Party dominovala Jižní Africe od konce 40. let až do jejího pádu, resp. vypsání prvních demokratických voleb, ve kterých zvítězil ANC. EFF je oproti tomu stranou, která je svým vznikem orientována na dosud poslední parlamentní volby, které proběhly v květnu 2014. Obě strany stojí téměř na opačných pólech politicko-ideologického kontinua. Zatímco NP patří do pravického spektra (na což bude poukázáno v kapitole 4), EFF se zařazuje na krajně levicový pól (což bude explicitně mnohokrát pojmenováno v kapitole 5 pojednávající diskurz EFF). Přesto, jak bude ukázáno v analytických kapitolách, obě strany vykazují některé shodné rétorické prvky konstituující jejich diskurzy, které se na argumentační rovině rovněž částečně prolínají. Komparace diskurzivních prvků těchto dvou subjektů je náplní závěrečné kapitoly.

¹ Z celkového počtu 400

² Jejich bližší kontext je náplní historické kapitoly přibližující jejich vývoj a podloží.

Práce je logicky strukturována a rozdělena na čtyři kapitoly a závěr. Následující kapitola slouží k přiblížení užitých teoretických konceptů a metodologie, která je založena především na sociálněpsychologickém typu diskurzivní analýzy. Zmíněné teoretické nástroje mají pomoci poukázat na určité prvky zkoumaných diskurzů. Kapitola rovněž uvádí zdůvodnění pro výběr těchto nástrojů, a legitimizuje je tak. Další sekci lze označit za kontextualizačně historizující, která umožňuje přiblížit práci většímu množství potenciálních čtenářů. Její náplní je deskripce vývoje (v případě NP) a podmínky vzniku spolu s přiblížením charakteru klíčové postavy hnutí (v případě EFF) dotčených stran. Následuje jádro práce, zmíněná analýza rétoriky a její interpretace, postupně u obou stran. Funkcí závěru je shrnutí a komparace legitimizačních argumentů, narativů a celkového diskurzu obou subjektů a rovněž komentované zhodnocení výše uvedené hypotézy konzistence deklarované reprezentace potenciálně vyselektovaného elektorátu subjektem samotným.

Realita jihoafrické politiky je v českém prostředí výrazně opomíjena, proto se tato práce snaží přinést základní informace a zároveň proniknout do tohoto fenoménu trochu hlouběji skrze textovou analýzu především oficiálních materiálů obou subjektů. Jak je zmíněno výše, rétorika NP je v mezinárodním prostředí zhusta komentována. Na analýze diskurzu období apartheidu se etablovala například jihoafrická politická teoretička Aletta Norval. rétorika jihoafrických stran je obvykle však pojednávána jen v post-apartheidním období jako například P-J. Salazarem³ nebo K. Ferree⁴. Absenci analýzy diskurzu EFF vysvětluje znovu její krátké působení, a tedy omezená časová příležitost pro případný výzkum.

³ Salazar, Philip-Joseph. *An African Athens: Rhetoric and the Shaping of Democracy in South Africa*. 2002

⁴ Ferree, Karen. *Rainbow Parties: The Art of Racial Profile Manipulation in Recent South African Elections*.

2. Politický diskurs a jeho analýza

Tato práce se vyjadřuje k tématu rétoriky a legitimizačního diskurzu, které se zformovaly v prostředí Jižní Afriky v odlišných historických periodách. Je průběžně doplněna o více či méně známé kontextuální informace vztahující se k analyzovaným subjektům, tedy politickým stranám National Party a Economic Freedom Fighters. Ty jsou vybrány pro svou ideologickou kontrastnost především na levoprávní škále, která s sebou při zachování konzistence nese i postoje k další vrstvě společenských a ekonomických témat. Nezpochybnitelná kontrastnost vybraných subjektů rovněž nahrává očekávání krajně odlišných rétorických prvků a diskuzivním systémům. Zachycení diskurzu obou subjektů je provedeno metodou diskurzivní analýzy, která je přiblížena níže.

V první části kapitoly jsou nastíněny teoretické nástroje, koncepty, které jsou využity pro výše (viz kap. Úvod) definovaný cíl celé práce, specificky tedy její jádro, textovou analýzu. Skrze jejich aplikaci je možno odhalit mnohé implicitní rétorické prvky platné pro oba subjekty.

Carlo Galli ve svém článku⁵ píše o obrazech, které vyvolává představa nepřítel. Ačkoli se jeho téma zdá vzdálené náplni této práce, jeho hypotézy, poznatky, úvahy i závěry mají překvapivou relevanci i pro jihoafrickou politiku. Galliho předpoklad je, že nepřítel není nikdy plně cizí ve smyslu odlišnosti. Zakládá svou hypotézu na tvrzení, že ke konstituci vlastního (kolektivního) já, potřebujeme druhého – nepřítel -, kterého můžeme vyloučit, od kterého se můžeme odlišit⁶. Identita je tedy založena na rozdílu k druhému, což koneckonců není nikterak ojedinělá myšlenka⁷. Tento anti-esencialistický přístup konstituuje identitu na negativním relačním vztahu k okolí⁸. Skupinová identita, která je v analýze stěžejním pojmem, vychází ze sdílené zkušenosti, tzv. situovaného vědění (konkrétně sociální perspektivy)⁹ se kterým operují oba subjekty analýzy a jejich zástupci.

⁵ Galli, Carlo, Minervini Amanda, Sitze, Adam: *On War and on the Enemy*. 2009

⁶ Ibid, s. 195

⁷ Viz např. Baumann, Gerd: *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. 1999; Jenkins, Richard: *Social Identity*. 2014

⁸ Hall, Stuart: *Representation*. 2013, s. 234-235

⁹ Bíba, Jan: *Problémy demokracie II (přednáška)*, Praha: Univerzita Karlova, 31. 3. 2015; dále Young, Iris: *Inclusion and Democracy*. 2002

Způsob, jakým ve své době vládnoucí National Party učinila z černých Afričanů nepřátelé, popisuje Galli ve svém článku poměrně výstižně: „Tak řečený nepřítel, je nyní chápán jako nepřátelský k pravdě, svobodě, rovnosti a hodnotám a jako takový je nyní vystaven riziku kriminalizace, morální diskreditace a dehumanizace. (...) Je morálně odlišný, nositelem protihodnot...“¹⁰ „Politická identita národa je tedy vlastně polemickým procesem identifikace, jenž lze ukončit asimilací neidentického, nebo (pokud se asimilace ukáže jako nemožná) skrze exkluzi.“¹¹ Tedy vystavět tuto identitu na výše popsané negativně definované esenci chápání sebe sama.

V textu od Michaela Bhatia¹², který jsem vybrala z teoretické perspektivy nápomocný pro identifikování a rozpoznání některých prvků vztahování se obou analyzovaných subjektů k okolní realitě, se autor zabývá mocí, kterou skýtá možnost pojmenovávat okolní svět. V kontextu jihoafrické politiky se ale pokusím ukázat, že přiřazení jména není konečnou fází a ve skutečnosti nemusí znamenat mnoho. Navzdory tomu, že Bhatia přiřazuje labelování velkou sílu, na konkrétním příkladu ukážu, že význam, který je jménu přiřazen, může hrát mnohem větší roli. Bhatia píše, že „[t]i, již pojmenovávají svět, mají to privilegium zdůraznit svou vlastní zkušenost – a identifikovat tak, co považují za důležité. (...) Přiřazováním jmen nastavujeme formu. . . která nám dovoluje manipulovat svět.“¹³ Tento rétorický nástroj manipulace mentálním světem a imaginací je úzce navázán na vědomý diskurz elit, předmět analýzy. Bhatia přiřazuje pojmenování dvě primární funkce: rekrutovat přívržence propagováním diskurzu a ospravedlnit vlastní akce skrze labeling. Účel spočívá v utvrzení identity cílové skupiny, na kterou jsou obě akce mířeny a na vymezení těch, kdo do této skupiny patří a kdo ne.¹⁴

Když Bhatia mluví o diskursu jako nástroji vlády, který reflektuje dominantní ideologii, má bezesporu pravdu. Ještě větší pravdu však má, když dodává, že ty jsou však předmětem zpochybnění, odporu a interpretace.¹⁵ Boj o dominanci diskurzu je svým způsobem předmětem politiky a mechanismem její dynamiky. Hegemonie diskurzu je potom v gramsciovské terminologii nástrojem a projevem moci, jak o ní níže mluví Jolle

¹⁰ Galli, Carlo, Minervini Amanda, Sitze, Adam: *On War and on the Enemy*. 2009, s. 205-206

¹¹ *Ibid*, s. 206

¹² Bhatia, Michael.: *Fighting words: naming terrorists, bandits, rebels and other violent actors*. 2005

¹³ Spender, D.: The Politics of naming. In Curtis M. (ed) *The Composition of Ourselves*, Dubuque, IA: Kendall/Hunt, 2000, s. 195 cit. podle Bhatia, Michael: *Fighting words: naming terrorists, bandits, rebels and other violent actors*. 2005, s. 9

¹⁴ Bhatia, Michael.: *Fighting words: naming terrorists, bandits, rebels and other violent actors*. 2005, s. 9, 12

¹⁵ *Ibid*, s. 11

Demmers nebo Wetherell s Potterem v Benešově kapitole charakteristiky diskurzivní analýzy.

Vzhledem k povaze předmětu analýzy této bakalářské práce se jako jedna z vhodných metod výzkumu nabízí diskurzivní analýza, která by měla umožnit odpovědět na výzkumnou otázku položenou v úvodní kapitole. Pro její převažující neexaktnost a neustálenost (obzvláště v politických vědách), kterou možno zčásti vnímat jako flexibilitu a prostor pro výzkumníka, se pojetí této metody (či skupiny metod¹⁶) odráží od více zdrojů, které kombinuji. Níže nastíním, jak je diskurzivní analýza uchopena a jak s ní zde zacházím a které další doplňující teoretické nástroje pro analýzu materiálu použiji. Následující výčet charakteristik se vztahuje především k této práci, to znamená nepopisuje soubor těchto metod obecně.

Analýza diskurzu je založena na dvou typech materiálů, které lze kategorizovat jako formální nebo oficiální a neformální či neoficiální. Prve zmíněné materiály sestávají v případě NP z parlamentních projevů Hendrika Verwoerda, naprosto klíčové postavy celé politiky apartheidu, který zastával během let ve vládách NP rozličné funkce na vysokých postech. Verwoerdova rétorika je potom ztotožněna se stranickou, jež je předmětem analýzy. V případě EFF jsou použity obě kategorie materiálů. Do formální spadají materiály vydané samotnou stranou, kterými v zásadě definuje sama sebe a podle kterých si přeje být chápána – stejně jako v případě Verwoerda, který své projevy využil k vysvětlení svého stanoviska (jež bylo dle něho samého často napadáno nebo dezinterpretováno). Zkoumaný diskurz elit je tedy vědomý a záměrný, často dokonce manipulativní za účelem žádoucího formování veřejného diskurzu. Analýza rétoriky EFF je vzhledem k její současnosti ve smyslu existence doplněna posbíranými citacemi z komentářů pro veřejnost zachycující Malemova stanoviska k rozličným tématům, které jsou zpravidla bohaté na ideje, jež Malema dále projektuje do politického směru strany. To je podtrženo i známostí mediálně vděčné Malemovy „rychlé pusy“, která v této podobě zamezuje politickému taktizování na úrovni manipulace a zamlžování skutečného diskurzu a politiky EFF. Vzhledem k politickému profilu a charakteru Julia Malemy (uvedeném v kapitole 3) však nelze politické taktizování k ovlivnění veřejného diskurzu nikterak vyloučit.

¹⁶ Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 94

Diskurzivní analýza je založena na interpretativním přístupu, tedy využívá porozumění, ať už z pohledu aktérů nebo struktury, nad univerzálně platným vysvětlením¹⁷. Realita je každým pádem pojímána jako sociálně konstruovaná, zde s ohledem na zvolenou metodu, spadající do kategorie textových analýz, s důrazem na jazyk a významotvorné praktiky jako prostředky této konstrukce. Vzhledem k materii, o které je pojednáno výše, je pojetí diskurzu omezeno na promluvy přepsané do textové podoby.

Vít Beneš ve své kapitole v knize Petra Druláka¹⁸ označuje typ diskurzivní analýzy (který je k zodpovězení výzkumné otázky pro níže uvedené rysy nejvhodnější) jako sociálněpsychologickou¹⁹ a odkazuje na Margaret Wetherell a Jonnathana Pottera a jejich knihu z roku 1994. „[Z]koumá různé konstrukce a verze [světa], které mohou být přijaty, zpochybněny či podkopány“²⁰ (závorka v originále). Rozdílnost interpretací sociální reality a reakce příjemců, na něž tato zpolitizovaná konstrukce cílí, je obsahem analýzy, a tedy jádrem práce. Ostatně pluralita těchto konstrukcí je podstatou a dokladem existence skutečné politické soutěže.

Proč jsem z Benešem nabízených typů diskurzivní analýzy vyhodnotila sociálněpsychologický jako nejvhodnější z hlediska účelu této práce dokládá i následující charakteristika: „[Sociálněpsychologická diskurzivní analýza] může zkoumat nejenom způsob konstrukce, objektivizace a legitimizace nerovností v řeči, ale i způsob strategického využívání různých zdrojů (interpretačních repertoárů, kulturních zdrojů, identit, kategorií) za účelem vytvoření koherentních a přesvědčivých ospravedlnění těchto nerovností“²¹ (první závorka přidána LB). Jak již bylo zmíněno výše, typ zkoumaného diskurzu tedy není metaforou neviditelné pravdy, ale vědomě formulovaného a formovaného rámce politickými elitami, které se skrze moc, již tento abstraktní nástroj poskytuje, snaží o dominanci ve veřejném prostoru. Silverman pojednává interpretační repertoáry jako „do určité míry flexibilní kulturní zdroje významů (soubory termínů, symbolů), které mluvčí v daném institucionálním prostředí využívají k definici a hodnocení svých společenských identit

¹⁷ Ačkoli Beneš ve své kapitole uvádí (s. 95), že jednotlivé formy si mohou činit nárok dospět k univerzálně platnému poznání, v této práci bude z odlišné pozice zřejmé, že interpretace reality aktéry je silně subjektivní, což zohledňuje styl užití této metody.

¹⁸ Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 94

¹⁹ *Ibid.*, s. 96

²⁰ Potter, Jonathan: *Discourse analysis as a way of analysing naturally occurring talk*. 1997, s. 148 cit. podle Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 96

²¹ Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 99

a morálního statusu či jiných událostí a jevů²². Nepřímo řečeno jsou tedy nástroji diskurzu, který je mechanismem mentálního působení (podobně viz výše Bhatia). Moc v tomto případě znamená schopnost donutit druhého připustit „naši“ verzi reality, a stát se tak součástí diskurzivní komunity.²³

V politických projevech, programech a často citovaných výrocích, které tvoří korpus této analýzy, se pokusím sledovat argumentační linie, které dále vysvětlím skrze kontextuální interpretaci s ohledem na partikulární podmínky času a pozice aktérů. Důraz je kladen na styl rétoriky politických elit, přičemž jazyk je vnímán jako nástroj, schopný docílit určitých efektů na posluchače a čtenáře a přimět je k určité akci či mentální změně skrze obrazy, které vyvolává. Diskurz v tomto případě potom zaštiťuje koherentní rámec těchto obrazů, jež fungují jako další fáze na cestě účelu narativů k vytvoření a udržení diskurzu jako dominantní verze sociální reality.²⁴

Důležitým bodem, který je v náplni sociálněpsychologické diskurzivní analýzy, je „zkoumání rétorické struktury [v originále zvýrazněno] promluvy, která může mít za cíl podkopání alternativních argumentů²⁵ a která může zdůraznit odpovědnost mluvčího tím, že znázorní jeho vlastní jednání jako racionální, uvážlivé a ospravedlnitelné (...) vnějšími okolnostmi.²⁶“ Mluvčí je tak na jednu stranu vykreslen jako formátér, aktivní účastník s vůlí a mocí, na druhou stranu je však sám determinován externími faktory, do nichž nezasahuje a které přebíjí jeho pozici, a stává se tak pasivním příjemcem příslušných dopadů, nejvýše mediátorem a vykonavatelem politického řešení podmíněného samotným limitem diskursu a vnějšími skutečnostmi. „Sociálněpsychologická diskurzivní analýza věnuje velkou pozornost i způsobu, jakým mluvčí ve svém projevu vykresluje svoji vlastní pozici vůči jednání jiných i svým vlastním činům (...).“²⁷

Další charakteristiky, podle kterých je pojem diskurz vnímán v této práci, vychází z přednášky Jolle Demmers na Universiteit Utrecht 3. prosince 2014²⁸. Diskurz je „režim

²² Silverman, David: *Qualitative Social Research*. 2001, s. 179-182 cit. podle Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 100-101

²³ Demmers Jolle: *Identity, Boundaries & Violence* (přednáška), Utrecht: Universiteit Utrecht, 3. 12. 2014 založeno na přednášce Michela Foucalta Řád diskurzu.

²⁴ Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 99-100

²⁵ Potter, Jonathan: *Discourse analysis*. 2004, s. 617 cit. podle Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 100

²⁶ Beneš, Vít: *Diskurzivní analýza*. 2008, s. 100

²⁷ *Ibid*

²⁸ Demmers, Jolle: *Identity, Boundaries & Violence* (přednáška), Utrecht: Universiteit Utrecht, 3. 12. 2014

pravdy“ bez skutečného uvědomění si této skutečnosti. Lidé v rámci určitého diskurzu žijí a myslí, diskurz je pro ně poté limity jejich uvažování, jako neviditelná bariéra, která zamlžuje okolní svět s alternativními modely²⁹. Ačkoli bylo výše řečeno, že diskurz, na který je práce zaměřena, je vědomý a záměrný, nepopírá tento fakt charakteristiku diskurzu jakožto rámce mentální a řečové existence lidí. Diskurz zpravidla překračuje uvědomění si aktéry jeho existenci, a tím i možnost překročit ho a vymanit se z něho. Opustit ho znamená vstoupit do jiného, přijmout alternativu.

Diskurz je tvořen narativy, které ustavují základy výkladu minulosti diskurzivní komunity, její identitu a projektují její budoucnost³⁰. Jsou to narativy, které obsahují a udržují tyto příběhy „naživu“, a jsou tak nezbytnými konstituentními složkami. Diskurz není nikdy diktován shora, z logiky věci nemůže být. Příběhy sociální reality jsou intersubjektivně produkovány skrze interakce v rámci diskurzivní komunity, a zároveň jsou ovlivňovány kontextem. Tyto interakce do značné míry stojí za posuny v diskurzu a jeho modifikacemi.

²⁹ Sayyid, Bobby, Zac, Lilian: *Political Analysis in a World without Foundations*. 1998 s. 129, 135

³⁰ *Ibid*, s. 136

3. Historie a vývoj politických stran National Party a Economic Freedom Fighters

Účelem této deskriptivní kapitoly je zasadit jádro práce zabývající se analýzou diskurzu dvou politických subjektů a jejich konkrétních aktérů do historického kontextu, který by měl zpřístupnit obsah a závěry případným čtenářům, jejichž primární zájem neleží v jihoafrické politice a celkově doplnit sociální a politický obraz, ve kterém se diskurzy pohybují a na který odkazují a reagují s ohledem na své konstruktivistické ukotvení.

3.1 National Party³¹

National Party byla postupně založena během let 1914-1915 ve třech jihoafrických provinciích. Do jejího čela na národní úrovni byl zvolen její zakladatel, generál z druhé anglo-búrské války, JBM Hertzog. Hertzog byl původně členem SAP (South African Party), jíž předsedal Louis Botha, taktéž hrdina druhé anglo-búrské války. Botha byl zastáncem politiky národní jednoty, s čímž Hertzog jako afrikánský nacionalista nemohl souhlasit a naopak striktně odlišoval anglickou kulturu, jejíž další možný vývoj vnímal pouze jako oddělený. Svým způsobem byl tak zastáncem totálního apartheidu zahrnujícího všechny etnické skupiny ještě před jeho namířením proti černošské většině a dichotomizací jihoafrické populace. Jeho „nepřítelem“ byli Angličané, kteří hrozili rozmělnit unikátnost afrikánské kultury. Hertzog byl hlasitým kritikem Bothovy a Smutsovy³² politiky a poté, co byl sám nakonec z vlády vyloučen, založil National Party, jejíž mantrou byl afrikánský nacionalismus, politická nezávislost Jihoafrické Unie na Velké Británii a rovnost obou oficiálních jazyků, angličtiny a nizozemštiny (afrikánštiny). Důležitou platformou nově založené strany se stal deník *Die Burger*, jejímž editorem se stal DF Malan, budoucí premiér Jižní Afriky.

Afrikánci ve většině odmítali participovat na první světové válce a NP jakožto jejich reprezentant zůstala oficiálně neutrální. I přes to však jihoafrická armáda na vyžádání Velké Británie, bojující na straně Dohody, obsadila na rozkaz Bothovy vlády Německou jihozápadní Afriku (která nakonec zůstala její kolonií až do roku 1990, kdy se osamostatnila pod názvem Namibie). Nespokojenost a nepokoje černých obyvatel pod

³¹ South African History Online [b. r.]
Encyclopædia Britannica, Inc., © 2015

³² Búrský generál Jan Smuts (1870-1950)

vzrůstající kontrolou bílé minority dostaly vládu do svízelné situace a se smrtí generála Bothy v roce 1919 ztratila SAP mnoho svých příznivců. V následných volbách 1920 jednala s NP, se kterou se však rozcházela v otázce vztahu k Velké Británii, který nový šéf strany Jan Smuts pro ekonomickou výhodnost měnit nechtěl. Nacionalisté tak utvořili koalici s labouristy, se kterými našli společný zájem v ochraně bílého pracujícího obyvatelstva a ve volbách 1924 společně porazili SAP. Novým oficiálním jazykem se tak stala afrikánština a země dostala novou vlajku.

Nová Hertzogova vláda v koalici s Labouristy omezila občanská práva nebílé většiny a rozšířila systém nařízené alokace pohybu a trvalého nařízeného bydliště. Upevnila svou ekonomickou moc skrze kontrolu průmyslu a nerostných rezerv a úspěšně zvýšila svou volební podporu i v roce 1929, přičemž dále posílila svou rétoriku i politiku republikanismu a důrazu na afrikánskou identitu.

Během několika let se NP ideově sblížila s SAP a v roce 1933 se s ní nakrátko znovu spojila dohromady pod názvem United Party (UP). Malan však tuto fúzi odmítl a svou frakci zachoval pod jménem Purified National Party (PNP). UP však byla rozdělena znovu v otázce účasti na druhé světové válce (mnoho Afrikánců sympatizovalo s Hitlerem a nacistickým režimem) a Hertzog byl znovu roku 1939 přijat jako lídr nacionalistů, kteří se nově zvali Re-united National Party, afrikánsky *Herenigde Nasionale Party* (HNP). Frakce Hitlerových sympatizantů pod vedením Hertzoga však již o dva roky později utvořila Afrikaner Party, která se o dalších deset let později (1951) připojila k vládnoucí National Party, která ještě pod názvem HNP vyhrála „osudové“ volby roku 1948. Malanovi nacionalisté byli v tuto chvíli rozštěpeni rétorikou oslovování celé bílé menšiny a jejich supremace a na druhé straně diskurzem afrikánského nacionalismu, jehož cílem bylo dotvoření afrikánské identity (odstavením od Angličanů) skrze společnou historickou paměť, kalvinistickou morálku a predestinaci a naději do budoucna.

Politika apartheidu, kterou nacionalisté zavedli, podle serveru sahistory.org.za už ve své době korespondovala s tím, co později Verwoerd vysvětluje jako „nejlepší řešení z pozice bílé menšiny“, přičemž zmíněný web navíc doplňuje, že Afrikánci se sami chovali jako ohrožená menšina, ale k ostatním etnickým minoritám se chovali naprosto bez empatie a vybírali si svůj osud bez ohledu na jejich, či přímo na jejich úkor. Apartheid byl tak neintencionálně prezentován jako politika etnického egoismu. Malan byl v roli předsedy nahrazen Strijdomem, kterého ve volbách 1958 vystřídal HF Verwoerd, význačná postava apartheidu, jehož projevy tvoří jádro analýzy diskurzu NP.

S Verwoerdem tak nastává éra nejmasivnější segregace. V podání Verwoerda, jak ukáží v další kapitole, je apartheid pojat jako čistě instrumentální a technokratické řešení, avšak (nebo právě proto) aplikované zákony (rasová klasifikace, rasové sexuální zákony, nařízená alokace skupin obyvatel, vznik bantustanů, segregované školství a sociální zařízení a další) jsou nejrasističtější z celého čtyřicetiletého období vlády NP. Šedesátá léta, navzdory obecnému světovému uvolnění, znamenala pro opozici zatčení převážné většiny jejich vůdců, nebo jejich nucený exil. Hned na jejich počátku se také nacionalistům podařil dlouho zamýšlený krok, a to vymanění se z britské nadvlády. Květen 1961 znamenal vznik republiky a vystoupení země z Commonwealthu. Na usmíření obyvatel s anglickými kořeny, odchovaných monarchistickou tradicí a stále úzkými vazbami na domovskou Británii, se prezident stal spíše ceremoniální figurou (což se změnilo až s novou ústavou 1984).

Po zavraždění Verwoerda National Party nastoupila „politiku sebedůvěry“³³. Vorsterova vláda se cítila natolik silná ve své pozici, že se otevřela světu a začala navazovat kontakty na africkém kontinentu a v náznacích uvažovala dokonce i o zastoupení černošské majority³⁴. S touto politikou však nesouhlasila frakce konzervativní nacionalistů označovaná jako *verkrampste*, jinými slovy hardlinerů, (protiklad Vorsterových *verligte*, osvícených) a jejich nesouhlas vyústil v jejich vyloučení ze strany a založení *Hergstigte Nasionale Party* (Reconstructed National Party) Albertem Hertzogem. Ze stejného důvodu, ze kterého byla před více než padesáti lety založena National Party proti příliš nedůsledné SAP, k uchování africké identity. Na druhou stranu 70. léta znamenala pro NP i období narůstajícího odporu a svým způsobem předzvěst krize a postupných úprav apartheidu v 80. letech. 70. léta jsou známá neblahým incidentem v Sowetu, kdy bylo při mírovém protestu proti povinnému zavádění afrikánštiny do škol zavražděno 176 Afričanů a následně v cele za podezřelých okolností zemřel studentský vůdce hnutí Black Consciousness, Steve Biko, který se stal hrdinou a symbolem odporu proti anti-humanistickému režimu. Navzdory domácí krizi získala NP ve volbách 1977 nejlepší výsledek za celé období své vlády.

NP pod PW Bothou začala uvolňovat svou politiku a v roce 1984 dokonce došlo k reformě parlamentu, který nadále reprezentoval i tzv. barevné a indické obyvatelstvo, ačkoli stále ve značně slabším poměru k bílé populaci. Tato reforma stála NP novou

³³ Dalcanton. Vorster and the Politics of Confidence 1966-1974.

³⁴ Nakonec celá politika vyústila spíš v urychlení apartheidových zákonů a kontakty byly navázány jen se zeměmi, které byly na Jižní Africe ekonomicky závislé a dočasně také s Malawi

opozici složenou z jejího pravicového křídla pod jménem Conservative Party. Nově ozbrojený odpor nadále vyloučené africké populace a napětí v zemi vyústilo k vyhlášení stavu pohotovosti. Nový prezident de Klerk pochopil nastalou situaci jako neudržitelnou a rozhodl se vyjednávat, dokud ještě mohl ovlivnit podmínky post-apartheidního uspořádání. Legalizoval ANC (African National Congress) a další osvobozené organizace, propustil Nelsona Mandelu, ikonu boje proti apartheidu, vypsal referendum pro bílou menšinu, aby se svým hlasem vyjádřila k novým změnám a po provizorní ústavě z roku 1993 vypsal první svobodné multirasové volby na duben 1994.

De Klerkova National Party se připojila k nově zformované vládě národní jednoty, avšak po přijetí nové definitivní ústavy se s novým názvem New National Party (NNP) stala součástí opozice. Před miléniovými volbami utvořila koalici s Democratic Party pod názvem Democratic Alliance (DA)³⁵, kterou však opustila už o rok později a připojila se ke své nemesis African National Congress. Upadající podpora však vedla až k rozpuštění strany roku 2005.

3.2 Economic Freedom Fighters

Stranu založil Julius Malema spolu s Floydem Shiwvambu jakožto bývalým mluvčím ANCYL³⁶ v červnu 2013 v Sowetu, rok před parlamentními volbami. Základem její historie je tak roční předvolební boj, jehož jádrem byl útok na úhlavního nepřítele ANC, který byl ve své podstatě personifikován na dva předsedy stran, Malemu a Zumu. Politická inspirace vzhledem k explicitní orientaci strany, která je detailněji rozebrána v kapitole 5 věnující se diskurzu EFF, pochází ze sousedního Zimbabwe a Mugabeho samotného a do značné míry ze socialistických latinskoamerických režimů, především Chavezovy Venezuely a Che Guevary jako téměř legendární postavy anti-kapitalismu, na které se členové strany odkazují svými rudými baretami.

Julius Malema³⁷, v němž je celá strana prakticky zosobněna, je bývalý vůdce ANC Youth League. Z této funkce byl suspendován v listopadu 2011 a následně vyloučen ze strany jako takové v dubnu 2012. Jeho politická dráha začala neobyčejně brzy, kdy se již v devíti letech připojil k pionýrské odnoži ANC a ve čtrnácti letech prodělal vojenský výcvik a již krátce nato se připojil k ANCYL, kde se vyprofiloval jako radikálně levicový

³⁵ Hlavní opoziční strana i dnes

³⁶ African National Congress Youth League

³⁷ Malemův profil vychází převážně z článku Desné Masie komentující Malemu v době jeho působení a sporů s ANC z jeho pozice vůdce ANCYL: Masie. Being Julius Malema: understanding Juju.

politik. Proč je obecně důležité porozumět Malemovi a odhalit pozadí jeho současnosti, je dáno jednoznačně jeho pozicí ve straně. Lidé volí EFF jednoduše kvůli Juliu Malemovi samotnému, je téměř personifikací strany samotné, její podstaty i možné naděje na změnu, kterou si strana přivlastňuje. Malemův styl je (téměř) stylem EFF. Dalším důvodem proč jednoduše není moudré ignorovat Malemu je i připomínka Desné Masie, která už v roce 2011 píše, že časopis Forbes zařadil Malemu mezi 10 nejvlivnějších mladých Afričanů a je globálně považován za jednoho z nejvlivnějších lidí v Jižní Africe. Radikalita EFF se plně zračí v postavě jejího předsedy. Malema je tradičně popisován jako horkokrevný, emocionální a příležitostně iracionální, na druhou stranu také jako charismatický, svědomitý, upřímný a zasvěcený své práci a přesvědčení. Pro své neuctivé chování na státní parlamentní půdě je zván *enfant terrible*. Nepokoje vyvolané EFF při jednáních vlády jsou od posledních voleb častým námětem jihoafrického politického zpravodajství. Malemovy politické postoje jsou výrazně determinovány jeho socio-ekonomickým původem a charakterem země v době, ve které vyrůstal a byl formován. Malema byl narozen roku 1981, tedy v době, kdy byl apartheid ve fázi uvolňování, avšak k demokracii bylo stále daleko. Naděje, které spojil se změnami, jež měly nastat po řízeném převratu 1994 a ANC, však vyústily zejména v deziluzi. Malema se narodil do zoufale chudobných podmínek Jižní Afriky, což je dále reflektováno v jeho pozici, co se týká energetických složek zajišťovaných státem³⁸, pozemková restituice, vlastnictví klíčových sektorů státem. Chce konec pocitu nadřazenosti bílých a také, aby mladí rozpoznali hodnotu vzdělání jako on sám.

Malemův vliv je do značné míry dán i jeho častým objevováním se v médiích. Neuplyně téměř dne, aby nebyl citován nebo nepřímě zmíněn jiným politickým činitelem, a nebyl tak Jihoafričanům denně na očích. Totéž ostatně tvrdí i Desné Masie v citovaném článku z roku 2011. Uvádí, že Malema využívá tohoto vědomého vlivu například ve formování jihoafrické post-apartheidní identity, kdy opakuje diskurz utlačování černých bílými a rozšiřuje pomluvy s nenávisným podtextem, za které byl dokonce shledán vinným Nejvyšším soudem. Malema tedy oživuje rasovou nenávislnou rétoriku. Alespoň tak tomu bylo v roce 2011. Dnes však, jak ukáže kapitola 5, je pod Malemovou rasovou nálepkou schována spíše třídní nenávisť. Jako bílé neoznačuje Malema ty, kteří mají tuto barvu kůže, ale ty jedince, kteří mají socio-ekonomické privilegované postavení a chtějí tento status quo udržet.

³⁸ Service delivery v kontextu Jižní Afriky znamená položky jako voda nebo elektřina.

Navzdory tomu, že EFF funguje teprve krátce, je nejvážnějším soupeřem ANC v boji o elektorát. Je tomu tak právě pro částečnou ideologickou blízkost. EFF svým způsobem prosazuje stejné cíle jako ANC, ovšem v radikálnější formě. Malema je schopný řečník a svým stylem dokázal získat třetí nejvyšší výsledek, 6,35%, přičemž preference jeho strany stoupají. Oproti ANC se navíc Malema dokáže lépe rétoricky identifikovat s chudými, kteří tvořili stabilní voličskou základnu ANC, dnes však jejich preference leží u Malemy a EFF.

4. National Party

Náplní této kapitoly je analyzovat diskurs strany, která na více než čtyřicet let určila politickou podobu Jižní Afriky. Analýza, tak jak je výše popsána výše v kapitole 2, je založena na parlamentních projevech HF Verwoerda, stěžejní postavy apartheidu od jeho oficiálního spuštění až do jeho smrti. Verwoerdovy výroky jsou pojímány jako oficiální stanovisko NP, a to pro jeho vysokou loajalitu straně a vysoké funkce, které zastával ve straně, tak ve vládě, a lze tedy předpokládat vysokou názorovou korespondenci jeho i vládnoucí National Party. Verwoerd slouží jako prostředník, mluvčí, skrze kterého mluví politická strana a kontext jihoafrické reality, ačkoli jeho role se jakožto hlavního představitele NP, jejíž pozice jsou prezentovány, zdá z pohledu formování diskurzu zesílena³⁹. Materiály, které slouží jako výchozí pro tuto část, jsou zpracovávány chronologicky tak, aby byla umožněna potenciální kontinuita, konzistence a vývoj k vysledování.

První Verwoerdův projev⁴⁰, který cílí na vysvětlení a obhajobu apartheidu parlamentním opozičním opozičníkům, je ze září 1948, několik měsíců po vítězných volbách NP, *Afrikaner Party* (AP) a Malanovou HNP⁴¹, která dříve utvořila volební pakt s AP. Verwoerd zde představuje apartheid jako cíl, ideální nastavení, které umožní oddělený vývoj ras. Tento systém má zaručit pokojné soužití všech obyvatel této části kontinentu, kdy kupříkladu zamezení migrace původních obyvatel má přispět k zajištění stability v zemi. Politiky NP jsou jen prostředkem, jak se ideálu přiblížit. „The apartheid policy has been described as what one can do in the direction of what one regards as ideal.“

Verwoerdův zářijový projev je celý protkán řečovými prvky implikující instrumentalismus a technokracii. Apartheid je koncipován jako projekt, k jehož spuštění je třeba provést nezbytnou kalkulaci nákladů a zajištění materiálních a lidských zdrojů stejně jako při ekonomickém plánu tak, aby systém fungoval. Tento ryze prakticistní přístup je zřetelný, když Verwoerd hovoří o obchodu, který bude samozřejmě etnicky separovaný, a kdy zaručuje, že ne-Evropanům (jak nazývá nebílé obyvatele) budou uděleny prodejní licence v dostatečném počtu, aby poskytly zboží kupujícím, čímž jim zpětně zajistí prostor pro odbyt zboží.

³⁹ Obdobná pozice potom platí i pro Julia Malemu při analýze diskurzu EFF v následující kapitole.

⁴⁰ *Africaner Broadcasting Society*, [b.r.]

⁴¹ *Herenigde Nasionale Party*

Verwoerd se považuje za racionalistu a veřejně uznává, že apartheid jako totální segregace (všechny etnické skupiny ve všech odvětvích) za současných podmínek závislosti bílých na africké levné pracovní síle není proveditelný a k jeho uskutečnění povede dlouhá cesta („total segregation may be the ideal but that is not practicable, and that what can be put into effect are these forms of territorial segregation...“). Podstata jeho argumentace tkví, marxistickou terminologií řečeno, ve vykořisťování. Závislost bílé menšiny na pracovní síle zprostředkované zkomodifikovanými Afričany, zbavenými občanských a v diskurz přesahující realitě i lidských práv, je pro Verwoerda překážkou k apartheidu, systému s nekonzistentní skupinovou výhodností (viz dále). Prvním krokem k apartheidu je segregace teritoriální, v důsledku prostorová – vyhrazená území, zařízení, pracovní místa apod. na základě etnické příslušnosti. Verwoerdův popis jako by byl inspirován izolací pro zdravé a nakažené. Původní obyvatelé jsou (ve většině formulací) redukováni na pracovní sílu. Ne-Evropané jsou na území obývaných bílými žádoucí jen tehdy, pokud znamenají pracovní sílu („...the fact that we use the Natives as labourers in our businesses, in our industries and in many cases in our homes...“ nebo „The non-European population is an important and valuable economic factor.“). Slova, jimiž Verwoerd uklidňuje voliče pokračujícím dostatečným přísunem černošské pracovní síly. Takové označení je pro tyto dotčené značně dehumanizující a připomíná ujištění obyvatel o dostatku zboží v kritických časech. První část Verwoerdovy rétoriky je výrazově realistická, kdy morálka je zcela opomíjena, a tématicky kriticky marxistická, kdy člověk je redukován na pracovní sílu. Verwoerd v této části ani neospravedlňuje tuto skutečnost, pouze ji předkládá jako existující a pomocí ní vysvětluje momentální nemožnost dosažení ideálního stavu, apartheidu.

Verwoerd na jednu stranu tvrdí, že tento systém „každý své“ je výhodný pro všechny – pro bílé, které označuje jako Evropany („we Europeans“), čímž se zjevně hlásí k západním tradicím a dědictví a zjevně tak sám popírá historický nárok Afrikánců a Angličanů na vlastnictví země a příslušnost k ní, který naopak označením původní obyvatelstvo (Native) implicitně přisuzuje, jejichž segregaci vidí v úvodní formulaci jako žádoucí i pro ně. Tím, že oběma⁴² skupinám přikládá označení založená na původu, Evropané a Původní, připíná ke svému etniku asociace imigrantů, vetřelců a okupantů. Sám si tedy vybírá cestu diskurzu prvotnostní osídlení. Verwoerd operuje s (formální)

⁴² Ačkoli pro barevné a indické obyvatelstvo bylo vyčleněno také zvláštní území, apartheid primárně rozlišuje na bílé a nebílé, jejichž majoritou jsou černí Afričané a k nimž se zpravidla tiše počítají i ostatní neprivilegované skupiny obyvatel.

férovostí, kterou je pro něj „měření stejným metrem“ (...applying the same principle on both sides...“), tedy aplikování vzájemného omezení pohybu na „nevlastních“ území, nijak však nekomentuje skutečnost, jak v reálu přidělené oblasti vypadaly, co se týče úrodnosti půdy, úrovně vybavení a zařízení, životních podmínek atp. Pro Verwoerda znamená férovost v šanci, která je podle jeho slov (a podle oddanosti myšlenky a jeho rétoriky obecně) i přesvědčení, dána rovněž všem rasám na území Jižní Afriky. Apartheid je představován jako politika práva a spravedlnosti. Umožňuje vytvořit vlastní instituce a služby a zodpovídat nadále za svůj vývoj v rámci rasové skupiny, tedy dosáhnout *separate development*, který zabrání vzájemné rasové interferenci v sociálních, ekonomických, kulturních, politických i všech dalších záležitostech. Pro Verwoerda je potom obvinění z útlaku zcela nepochopitelné. V jeho mentálním světě bílí řeší potenciálně konfliktní situaci velkorysou a racionální nabídkou „každý za sebe“ („...it desires to afford the non-European races the opportunity of developing themselves in their own fields...“). Evropané jsou ti, jež jsou však ochotni pomoci Afričanům. Evropané v rámci humanity chtějí šířit svou verzi civilizace a civilizovanosti a jsou tedy vykresleni jako ti, jež nabízí pomocnou ruku, což je vysoce kontrastní pozice proti utlačovatelské, se kterou jsou konfrontováni světovou veřejností. Verwoerdův další argument dokonce zachází do sféry, kdy segregace má být ochranou proti potenciálnímu vykořisťování ras navzájem. Svým způsobem představuje klasický případ toho, před čím varuje Roger Brubaker, když píše o skupinové identitě⁴³, a to redukci okolního sociálního světa na homogenizované monolity kolektivů, v tomto případě skupin podle obyvatel dle rasové příslušnosti. Verwoerd ze své komunitaristické perspektivy zcela opomíjí roli jedince a nadřazuje roli kolektivů (rasových skupin), které absolutně homogenizuje.

Inherentní rozpor, který se projevuje ve výše popsaném diskurzu spravedlností, jak jej uvádí Verwoerd, spočívá v kontradikci mezi realitou a její prezentací. Záměrnost manipulace (tedy nevědomý mentální diskurz) námětem spravedlnosti jakožto pozitivní morální hodnotou zůstává otázkou, kterou je zřejmě schopen zodpovědět jen řečník. Verwoerdova spravedlnost je konstruována ze subjektivních pozic. Ačkoli má apartheid svým zavedením dosáhnout rovného stavu pro obě strany, nikterak nereflektuje výchozí pozici, která předchází tomuto projektovanému nastavení dle NP. Stejně tak opomíjí absenci strany (černošské většiny), jíž se apartheid jako prostředek této spravedlnosti dotýká.

⁴³ Brubaker, Rogers: *Ethnicity without Groups*. 2004, s. 7-27

V opozici k původní rétorice všeobecné výhodnosti Verwoerd připouští, že navrhované řešení segregace ras je ideálním institucionálním nastavením jen z hlediska bílých, v jejichž zájmu je povinnen jednat. Tímto vyjádřením se vzdává pozice objektivní spravedlnosti, nestranného aktéra, který jen objevil předurčené nejlepší přirozené řešení situace. Rovněž tímto momentem modifikuje cílovou skupinu své rétoriky a politiky apartheidu, který získává pozici zájmu partikulární společenské skupiny.

Verwoerd se ve své obhajobě proti opozici (United Party) proti nejasné definici apartheidu odkazuje na program „Maintenance of European Civilisation as the Prime Task“. Ten již svým názvem jasně vymezuje účel apartheidu, přičemž ve svém projevu několikrát později explicitně vysvětluje, proč je zavedení apartheidu z jeho pohledu ve své podstatě objektivní nutností. Výraz „maintenance“ tedy znamená pouze uchování stávající a již existující skutečnosti, zakonzervování statu quo, a popírá její změnu a vytvoření nové reality s odlišným uspořádáním. Posun a změna jakožto dynamická část zde je jen v procedurální části, která má napomoci udržení současného kulturně hierarchického stavu, statickosti.

Verwoerdova rétorika se zdá být nezaujatá, vyhýbající se emocím jako zášť nebo pohrdání. V jednom momentu dokonce uznává rovnost ras s ohledem na jejich rovné právo na štěstí (ačkoli jeho dosažení si pochopitelně představuje diametrálně jinak, než ti, jimž ho přiznává, tedy tuto rovnost znovu diktuje). Na druhou stranu však striktně odmítá jakékoli mísení ras jako znehodnocení evropské krve. Z toho lze jasně identifikovat pocit nadřazenosti a arogance, založen na biologické odlišnosti, vyplývající v rasismus. Verwoerd, jakožto zosobněná NP, dokonce vnímá určitou hierarchii i mezi ne-Evropany, jimž podle jejich pozice v jeho (stranickém) hodnotícím systému přiznává určité životní standardy, jejichž dodržování vyžaduje dále od ostatních jako přirozenou samozřejmost. Interpretačně bohatá je věta, ve které říká, že „je důležité zachovat evropský charakter našich měst“. Verwoerd v čele NP si tak zřetelně činí nárok na jihoafrická města, která si přivlastňuje a „ve vlastním zájmu“ všech Afričanů vykazuje původní obyvatele z měst a posílá je do rezervací, které v tomto kontextu nemají v jeho očích prvek adorace a ochrany⁴⁴. Zároveň nadřazuje evropskou civilizaci nad africkou či obecně ne-evropskou, k čemuž však nepovažuje za nutné přidat zdůvodnění či argumentaci.

Ve výše nastíněném diskursu férovosti (který si přivlastňuje, a morálně tak pozvedává apartheid, který koncipuje jako nový výchozí bod) setrvává, když přirovnává

⁴⁴ Wight, Martin: *International theory: three traditions*. 1992, s. 52

původní obyvatelé, kteří mají nadále mít právo ke kontrolovanému pohybu na území „bílého muže“, k sezonním italským pracovníkům ve Francii, kterým logicky také nejsou přiznána občanská práva. Tímto přirovnáním v podstatě otáčí logiku přirozeného nároku založeného na prvotnosti osídlení a přisuzuje území a právo vlády evropským kolonizátorům, ve své podstatě okupantům (kteří si nárokují moc udělovat práva, a rozhodovat tak o osudech ostatních), proti původním obyvatelům (jak je sám Verwoerd nazývá). Vrchol celého diskurzu a konkrétně tohoto narativu potom spočívá ve Verwoerdově triumfálním tvrzení o velkorysosti NP, která dává možnost těm, kteří „ze svého sobeckého zájmu“ chtějí zůstat ve městech a vytvořit lokální vládu, což je mnohem více, než umožňuje Francie své dočasné cizí pracovní síle.

Pro skutečné porozumění mentality NP je třeba se podívat na Verwoerdovu argumentaci v kontextu času a místa, který jakožto faktor prostředí je dalším z hráčů, jež ovlivňují sociálně konstruovaný diskurz. Verwoerd se přiklání ke skupině stellenboschských profesorů a kritizuje nesprávnou interpretaci jejich stanoviska skupinou, jež stojí za alternativní zprávu nazvanou Fagan Report. Tím politiku NP podpírá akademickou kredibilitou, a zvyšuje tak její důvěryhodnost a svým způsobem i legitimitu. Je otázkou nakolik je jeho modifikace a absolutizace jejich výkladu předmětem záměrné politické demagogie a nakolik je obrazem reality, kterého se obává a kterému chce předejít a zabránit. Stellenboschští profesori rozlišují pouze dva možné politické směry. Jeden z nich vede k rovnosti. Verwoerd ho v projevu nijak dále nerozvádí, ale je zřejmé, že je to politika zrovnoprávnění všech obyvatel, patrně se blížíci demokracii, multirasové demokracii. Ve svých důsledcích je právě tento stav Verwoerdovou noční můrou. V zemi s více než 80% černochů by se velice pravděpodobně ekonomicky privilegovaná minorita bílých stala politicky bezvýznamnou skupinou se slabou možností reprezentace. Verwoerd zachází dále a argumentuje zánikem evropské civilizace, jejím pohlcením v mase původních obyvatel a převahy jejich kultury založené jednoduše na číslech, která jasně určují, kdo dominuje a určuje charakter země. Právě tato prognóza ho podle vlastních slov legitimizuje k zavedení příslušných opatření (totální segregace, jež je druhou cestou). Verwoerd ve své podstatě užívá Hobbesovu argumentaci v Leviathanu přenesenou do kulturní sféry, kdy je primárním úkolem člověka, v tomto případě etnické skupiny jakožto kolektivního aktéra, která je nositelem kultury ve svém nejširším smyslu, zachovat svůj život, respektive své kulturní dědictví.

Rovnost (za současných pre-apartheidních podmínek), jeden ze základních principů spravedlnosti, je pro Verwoerda a National Party cestou ke zkáze. Z jejich pohledu není

možná jiná alternativa než totální segregace. Pracovat na jejím uskutečnění je úkolem, který National Party pochopila a ujala se ho jako pravý reprezentant. Pouze tato politika zajistí přežití a možný rozkvět evropské civilizace na jihu afrického kontinentu. Verwoerd s rovností operuje, ale její celou existenci v podstatě připouští až takzvaně post, až bude dosaženo oddělení a rozmělnění evropanství v Africe nebude hrozit. Rovnost jakožto součást jeho diskurzu spravedlnosti je efekt apartheidu, proto mu připisuje morálně pozitivní hodnotu.

Verwoerd nepřipouští možnost opravdové existence třetí cesty, kterou nabízejí autoři tzv. Fagan Report. Tou je podle nich politika integrace založena na odlišné administrativě Evropanů a ne-Evropanů, kterou však odmítají stavět na rasovém a biologickém základu, zřejmě z obavy z rasové rétoriky (která na konci 40. let byla stále citelně zatížena dozvukem nacismu a holocaustu), a místo toho mluví o rozdílech na sociální a výchovně-vzdělávací bázi, které mají být časem překonány, což ve svém konci povede ke z pohledu nacionalistů nepřipustitelnému výsledku jako je politika rovnosti. („...you dare not draw the distinctions on racial and biological lines, yet you will eventually find yourself on the course which leads to equality.“) Není překvapením, že Verwoerd se k tomuto opatrnému umírněnému a akomodativnímu přístupu v zemi se zřetelnými etnickými štěpícími liniemi, který se vyhýbá potenciálně problematickému slovníku, jehož ústředním pojmem je rasa, staví jako k směšnému naivnímu a neracionálnímu idealistovi, jehož nápady nestojí za to brát vážně.

Verwoerd je realista a etnický fundamentalista. Interakce Afričanů a Afrikánců je pro něj nepřipustná, z jeho slov zní dokonce jako nepřírozená, škodlivá, zhoubná. Evropská kultura musí být zachována a zůstat neposkvřněna, multinárodní stát je naproti tomu neetickým konceptem, ba přímo peklem na zemi. Pro legitimizaci svého pohledu však používá převrácenou logiku, kdy obviňuje ne-Evropany ze snahy překročit tyto kulturní hranice a přijmout prvky, jež jsou jim nevlastní, ze zrady na vlastních lidech, ze zběhnutí.

Další z Verwoerdových projevů, ze kterého budu vycházet pro sledování jeho legitimizačního diskurzu, je z května 1959, tedy jedenáct let po převzetí moci National Party⁴⁵. Verwoerd se v této řeči před jihoafrickým senátem zaměřuje na obhajobu nároku bílých na území, které sami sobě prisoudili a na politiku segregace, kterou kontinuálně prezentuje jako přirozenou s poukazem na evropský systém národních států, které jsou

⁴⁵ Africaner Broadcasting Society, [b.r.]

většinově výrazně etnicky homogenní (rasově nepochybně). Tady Verwoerd už otevřeně vykládá politiku NP jako subjektivně optimální, jako tu, která je v nejlepším zájmu jedné partikulární etnické skupiny (fakticky dvou⁴⁶ spojených pro větší početní sílu v jednu), již NP reprezentuje a již tedy přeneseně v politickém (lehce populistickém) slova smyslu slouží. Apartheid podle něj umožní bílému muži kontrolovat vlastní území a zachránit vlastní život. V podstatě celá další Verwoerdova legitimizační rétorika, jeho diskurs legitimacy apartheidu je postaven na narativu práva bílého muže. Ten si ze své suverénní pozice činí nárok na půdu, kterou osidluje a v kterémžto prostoru je pánem. Tři sta let africké přítomnosti na jihu afrického kontinentu mu dává dostatečnou sebejistotu, aby na ní postavil legitimitu racionálně egoistické strategie k další existenci jeho lidí. Dalším narativem je jeho nastínění situace, která pro bílé může skončit buď postupným vymizením a vyhubením, nebo apartheidem. Drží tedy, vezmeme-li v potaz, jeho předešlý parlamentní projev kontinuitu své argumentační linie. Verwoerdovou optikou je budoucí realita smrti, nebo apartheidu. Hobbesovský imperativ jim samozřejmě přikazuje zachránit vlastní život za každých podmínek. Verwoerd vidí ohrožení v čistém přečíslení („... leadership in a democracy is not retained by men of pious words. It depends on numbers...“), kdy si uvědomuje, že veškeré ozbrojené síly, policejní složky i vládu by převzali černí. Jako realista se odvolává na nejistotu záměrů svých potenciálních nepřátel a řešením je tedy jen maximalizace moci, v důsledku dosažení pozice hegemona v rámci jednoho konzistentního území. Vykázání potenciálních nepřátel za své hranice zmírňuje jejich relativní moc nad nimi a zároveň jim teoreticky neubírá jejich absolutní moc, kterou mohou dále aplikovat jak v rámci domácí-národní, tak mezinárodní politiky.

Na druhou setrvává v diskurzu obecné přínosnosti apartheidu nastíněné v první části kapitoly, který byl v zásadě částečně donucen zvolit především tlakem vnitropolitických podmínek. S ohledem na skutečné zločiny a krutosti, které byly jménem apartheidu spáchány, zní Verwoerdův výčet dober výsměšně především těm, jichž se apartheid týkal. Toto srovnání však není předmětem této práce. Verwoerd od apartheidu neočekává nic menšího než velké přátelství, vděčnost, společné zájmy na rozvoji, což povede jen ke vzájemnému obohacení a dobrým vztahům. Apartheid má překonat stav kooperace a dosáhnout harmonie, o čemž implicitně Verwoerd sám mluví ještě na jiných místech.

⁴⁶ Potomci Holanďanů, Afrikánci, a Angličanů

Verwoerdův další legitimizační argument se opírá na jednu stranu o filozofickou rovinu vytváření dobra, na druhou stranu o konkrétní materiální přínos, kdy výslovně jmenuje vytvoření pracovních míst. Z tohoto argumentu lze možno vysoudit pozici NP na levopravé škále – Verwoerd se zaštiťuje ekonomikou, která vytváří profit a vede ke zlepšení životních podmínek všech zaměstnaných z materiálního hlediska. Zmíněná pracovní místa označuje Verwoerd v podstatě za zneužitá. Černí měli pouze pracovat, ne aspirovat na jakékoli další pozice, ze kterých chtějí „dobít“ a uzmout zemi. Verwoerd logicky neoperuje s pojmem společnost. V etnicky takto rozštěpené společnosti je koncept společnosti značně problematický. Společnost navíc znamená sloučení, Verwoerdovým cílem je rozdělení. Levicovost jeho politiky je nemyslitelná navíc i kvůli vztahu NP a jihoafrické komunistické strany. Nálepka komunista byla při soudních jednáních užívána často právě pro všechny odpůrce apartheidu a sama o sobě znamenala v podstatě zločin⁴⁷.

Verwoerd se v jednu chvíli vzdává aktivní role tvůrce a formátora historie a naopak právě historii samotné připisuje moc, která rozhodla o osudu a alokaci⁴⁸ bílých a černých v zemi. Dovolává se tohoto nestranného neovlivnitelného faktoru ve své obhajobě proti opozici United Party. Potřeba „svalit“ rozhodnutí na někoho jiného svým způsobem implikuje, že je *co* svalovat. Znovu je tedy Verwoerd rozpolcen, kdy na jednu stranu hrdě přiznává autorství rasové politiky v zájmu záchrany svých lidí, na druhou stranu je v této pozici částečně nekonzistentní a aby svou obhajobu posílil, dovolává se jakési vyšší moci, která tuto politiku pomohla usnadnit, sama ji naznačila a možná tedy chtěla. Verwoerd se tak stylizuje do postavy vykonavatele vyšší vůle, prostředníka všemocné historie, která sama prosadí, co chce. Dostatečnou podporou je pro něj padesát let britské kontroly několika provincií Jižní Afriky, které si právě NP nárokuje.

Konzistence rétoriky a argumentační linie je vysledovatelná i u Verwoerdovy odpovědi⁴⁹ na slavnou řeč Harolda MacMillana „Wind of Change“ dotýkající se tématu dekolonizace a nezávislosti afrických národů. Verwoerd, jakožto mluvčí NP, upomíná všechny, kteří si pod lidmi obývající Afriku představují jen lidi černé pleti, aby nezapomínali na bílého muže, který na kontinentě žije také. Dekolonizace a nové nabývání nezávislosti dříve podrobených afrických národů je v mainstreamovém diskurzu chápáno jako morální probuzení všech koloniálních mocností konečně konající spravedlnost aktem,

⁴⁷ Lehký jihoafrický mccarthismus

⁴⁸ Bantuové i bílí žijí v zemi, kterou zdělili z dob první kolonizace Jižní Afriky Holanďany. Kolonizace pro Verwoerda není nikterak problematickým aktem.

⁴⁹ Boddy-Evans. Henrik Verwoerd's response to Harold Macmillan's "Wind of Change" Speech.

který umožňuje státům reálně aplikovat právo na sebeurčení a vlastní vládu. Verwoerd však vyzývá k širšímu chápání této spravedlnosti, která by měla být umožněna i původně evropským potomkům na jihu Afriky, jejichž právo je podle něj tedy rovné všem ostatním Afričanům. Od těch se na druhou stranu vyčleňuje, což je zřejmě u mnoha jeho dalších argumentů. Verwoerd ospravedlňuje nárok etnika, k němuž náleží narativem břemena bílého muže, který si za svou tvrdou práci edukace okolí, konkrétně přínosu civilizace, umožnění vývoje a dosažení současného stavu černošského nacionalismu zaslouží svou spravedlivou odměnu v podobě vlastní suverenity. Verwoerd se dokonce dovolává západního moderního stylu života, který tedy zřejmě považuje za velkorysý dar nevzdělaným Afričanům dosud žijícím bez prvků osvíceného pokrokového západního konzumního kapitalismu. Protože Evropané takto pozvedli jižní kout Afriky a zasvětili své životy této zemi a lidem, kteří jim vděčí za svůj materiální i mentální progres, zaslouží si stejnou příležitost jako ti, jež se MacMillanova řeč změn dotýká. Legitimita rovných práv Verwoerdovy etnické skupiny a z toho vyplývajících politik cílených na jejich udržení zde tedy vychází z pozice velkorysého dárce, který si zaslouží kompenzaci.

V dalším svém parlamentním projevu tentokrát předneseném v dubnu 1961 Verwoerd zřejmě ani s postupem času nepocítuje menší potřebu obhajovat tolik kritizovaný apartheid, především z domácí půdy, na což znovu ze své pozice premiéra reaguje⁵⁰. Verwoerd navazuje na svůj diskurz férovosti, který zcela upírá návrhu opoziční United Party (UP), čímž si ho přivlastňuje. Navrhovaným řešením UP je rasová federace s pokračující dominancí bílých a tedy pokračující dle Verwoerdovy interpretace permanentní diskriminací. Takto explicitně Verwoerd tento mechanismus teoretické koexistence odmítá. Demokratická rovnost (v pre-apartheidních podmínkách) rovnající se dominanci černých je pro něj samozřejmě nepřijatelná. Nehledá tedy objektivní spravedlnost, ale systém, který neublíží nikomu a v první řadě ne bílým. Jeho cílem je tedy najít jakousi hierarchizovanou „spravedlnost“ s preferencemi. Tímto systémem je v jeho očích jen oddělený vývoj projektovaný do politiky apartheidu.

Co je však premiérou v jeho rétorice je konkrétní přiznání nedokonalostí, které apartheid zažívá skrze lidský faktor vyznačující se diskriminací. „During the transition period we may still have to apply certain forms of discrimination, and during this period there may be White domination.“ Verwoerd tuto imperfekci přisuzuje charakteru tranzice,

⁵⁰ Africaner Broadcasting Society, [b.r.]

kteřá je vyrovnávací periodou mezi údobím absolutní defektnosti a naopak ideálního nastavení a touto svou konfliktní povahou, která se vyznačuje soubojem mezi starým a novým režimem, může tendovat k násilnosti. Boj je prostředkem, cestou ke stabilitě, k apartheidu. Apartheid v tomto pojetí je harmonickým stavem. Tranziční fáze je svým způsobem přechod mezi liberálním multikulturalismem ignorujícím kulturní rozdíly, který se však podle National Party ukázal jako neakceptovatelný, a pluralistickým multikulturalismem zdůrazňující odlišnost, jehož následnou přesahující fází je apartheid jako systém oddělených etnických států, který má všem poskytnout soubor rovných práv. Tato vize má naplnit morální formu apartheidu, systému postaveném na rasové segregaci.

Verwoerd konzistentně publikoval své názory i mimo domácí parlamentní půdu, konkrétně se dále krátce podívám na článek v New York Times z dubna 1966 založený na jeho výrocih týkajících se právě se konaných voleb do parlamentu Jižní Afriky⁵¹. Verwoerd označuje volby za odpověď na otázku než je budoucnost a další role bílého muže v zemi. Znovu pokládá toto téma naléhavě, kdy klade důraz na distinkci mezi dvěma póly rasové příslušnosti a jim příslušejícím sociálním pozicím ve stále jedné zemi. Verwoerd podle autora článku znovu využil rétoriku strachu, kdy svým voličům předložil budoucnost jako vládu bílých, nebo jejich konec. „The issue in the election, he said, was, whether we shall be master and remain master in our own country – our white man’s country.“

O měsíc později⁵² Verwoerd navazuje na své argumenty, kterými se zaštitil konkrétně o šest let dříve, kdy se dovolává příběhu o břemenu bílého muže (když mluví o Bantuech „...being unable, as we know in the case, to direct and run and develop the degree of Western civilization this country has reached...“), který podkládá morálním pilířem o ochotě pomoci („...we judge it our duty to help those, still far behind in civilization, along the road which for them will be long and difficult.“) ostatním necivilizovaným a porozuměním aspiracím a těžkostem černých „spoluobyvatel“. Je pravděpodobné, že Verwoerd překlápá toto porozumění do vlastních ambic naplnění odděleného vývoje, který sám prohlašuje společným cílem obou skupin, už jen pro jeho racionalitu, kterou několikrát dříve vyložil ve svých projevech. Pokud toto nechápou, pokládá jejich nesouhlas za odmítnutí západních morálních hodnot a úsilí, dědictví

⁵¹ Lelyveld: Apartheid wins new mandate.

⁵² Africaner Broadcasting Society, [b.r.]

civilizace, na kterém je nově vybudovaná Republika postavena. „This is a White republic, ruled by the white man, part of the white domain in the world, but with full understanding for the ambitions and objectives of the Black man of Africa within our own midst, our closest neighbours and those farther afield.“)

5. Economic Freedom Fighters

Tato kapitola, jejímž cílem je analyzovat rétoriku nejmladší parlamentní strany Jižní Afriky, vychází z oficiálních materiálů dostupných na webu strany, konkrétně z Předvolebního manifestu a Ústavy strany a dále ze sesbíraných citátů hlavního představitele strany, Julia Malemy (přezdívaného Juju). Podobně jako v předchozí kapitole je v případě EFF naprosto klíčovým charakterem Julius Malema, který je v podstatě zosobněním celé strany. V detailním pohledu jsou však narozdíl od Verwoerda Malemovy postoje vyjádřeny oficiálním jménem strany, která ve skutečnosti naopak poskytuje prostor pro jeho rétorickou seberealizaci. Verwoerd je protikladně v lehce inferiornější roli. Je více ovlivněn a podřízen diskurzivnímu ovzduší stranických elit, a proto je jeho výsledná rétorika mnohem méně „jeho“. Malema naopak skrze stranu, již plně ovládá, vyjadřuje pozice, jež jsou kombinací (téměř zcela) čistě jeho a společenského prostoru, který konstituuje celkový diskurz vycházející pod nálepkou EFF. Ani jeden z nich však není v nezávislé pozici, ze které může výsledný diskurs konstruovat.

EFF v listině nazvané Ústava⁵³ prezentuje sama sebe jako radikální, militantní ekonomicko-emancipační hnutí, které sdružuje revolucionářské, odvážné, radikální a militantní aktivisty, členy dělnických hnutí a všechny další, jež se ztotožňují s bojem za ekonomickou emancipaci. Tou je myšleno překonání absolutizovaného stavu totální závislosti pracující třídy na vrstvě vlastníků výrobních prostředků.

EFF naproti tomu staví sebe sama na opačný politický pól, kde chce jako předvoj reprezentovat především dělníky a lid. EFF tedy užívá marxisticko-leninistickou rétoriku, jejíž ideologií staví do svého čela. Ideologickou triádu doplňuje fanonismem⁵⁴, přes nějž se odkazuje k anti-kolonialismu a radikálnímu anti-rasismu (který je však i přes jeho prvotní deklaraci zřetelně zpochybněn v následujících odstavcích), podobně jako ke zmíněnému anti-kapitalismu a anti-imperialismu. Svůj anti- výčet doplňuje anti-sexismem a anti-rasismem, přičemž rasové problematiky se ve svém Manifestu dotýká a svůj deklarovaný přístup mírně problematizuje.

Deklarovanou politickou pozici lze vyčíst i z loga EFF a symboliky popsané ve stranické Ústavě. EFF užívá zelenou barvu pro zobrazení afrického kontinentu a pro

⁵³ Economic Freedom Fighters, ©2014

⁵⁴ Fanonismus je v zásadě odpovědí na diskurs NP koloniální nadřazenosti.

vykreslení žádoucí pozemkové redistribuce. Černá pěst symbolizuje jednotu utlačovaných, kterými tedy jednoznačně míní do nedávna utlačované, kolonizované, znevýhodněné Afričany černé pleti. Na druhou stranu jejich revoluční osvobozenecký odpor je znázorněn rudým kopím, což je pro EFF tolik typické. EFF do svého loga zařadila také zlatou hvězdu, která je symbolem mezinárodní solidarity a emancipačního úsilí všech utlačovaných z celého světa. EFF, v marxisticko-leninistické tradici, se tedy snaží o jakousi kosmopolitní linku všech sociálně vykořisťovaných. Kolektivní solidarita a rovnost je zobrazena i v šachtě, která je vyjádřením nerostného bohatství celé Země, jež má být rovnostářsky rozdělena mezi všechny obyvatele planety. EFF se tedy nebojí přinejmenším teoretické aplikace marxistické vize komunistické společnosti v celosvětovém měřítku.

Malemova EFF se skutečně drží marxistické revoluční rétoriky, kdy ve svém třetím bodě prohlašuje svým základním programem kompletní svržení neoliberálních proti-černošských států („...the complete overthrow of the neo liberal anti-black state as well as the bourgeoisie and all other exploiting classes...“), stejně tak buržoazie a dalších vykořisťujících tříd, které hodlá nahradit lidovou diktaturou a triumfem socialismu nad kapitalismem. Zde se EFF vzdává jakéhokoli posledního deklarativního pokusu o změnu systému v rámci něho. Jakoukoli rasovou objektivitu odhazuje momentem připsání neoliberalismu bílému západnímu světu, kdy nikterak jako první v dějinách činí ze západního kapitalismu dílo ďáblova potomka, buržoazie, a ďábla samotného. Do možného sporu se sebou samotnou se strana dostává proklamací lidové diktatury jako žádoucího stavu, když naopak ve svém Manifestu se prohlašuje za skutečného tvůrce demokracie, který jí dá pravý význam a náplň. V těchto svých slovech se vrací k aristotelské definici demokracie jako jednoho z režimů, který nese negativní rysy a který odporuje dobré efektivní vládě pro svou chaotičnost a anarchičnost, která vyplývá v ochlokracii.

Rétoriku polarizace potvrzuje EFF i ve svém dalším bodě, kdy se prohlašuje odhodlaným vůdcem revolučních mas bojujícím proti třídnímu nepříteli („...vigorous vanguard organization leading the revolutionary masses in the fight against the class enemy...“), přičemž jediným přípustným výsledkem tohoto boje je vítězství. Na druhou stranu se zdá, že EFF tento stav permanentní revoluce, neustálého pohybu a změn, vyhovuje. Ve svých cílech explicitně deklaruje touhu ustavit a udržet společnost oslavující revoluční kulturní hodnoty, která vytváří podmínky pro politickou a ekonomickou emancipaci, prosperitu a rovné rozdělení národního bohatství („To establish and sustain a society that cherishes revolutionary cultural values and to create conditions for total

political and economic emancipation...“). Politickou emancipaci s ohledem na jejich výrazovou stylistiku lze považovat za zrušení politiky jako takové, chtějí v podstatě dojít do stavu, kdy politika jako povolání a politici jako zástupci sociálně odtrženi od svých voličů, utlačovaných chudých mas, jejichž hlasem je teď EFF, nejsou potřeba. Politická emancipace je osvobození se od potřeby být reprezentován buržoazním výtvorem, politickými stranami.

Podporu, kterou EFF vyjadřuje jmenovitě ženám (a dalším sociálním minoritám nebo nebo znevýhodněným) lze uvažovat jako politicko-strategický krok, nebo jako projev konzistence vztahu krajní levice k této části společnosti. V jihoafrické politice se angažuje poměrně značný počet žen, a to i na ministerských postech a dalších vyšších funkcích. EFF se tak proto zajisté snaží neztrácet krok a navíc tuší, že i přes tato poměrně vyvážená (především v porovnání se západními zeměmi) je stále větší počet žen, které jsou zatím potenciální silou než skutečně využity.

Rétorika EFF je bezesporu bohatá na vyostřená radikální, přímo revoluční tvrzení, prohlášení, výzvy a jiné jazykové figury. Klíčovým tématem, na kterém se strana ustavila je, jak už vyplývá z jejího názvu, ekonomika. EFF primárně kritizují socio-ekonomické podmínky se zaostřením na strukturální problémy jako nezaměstnanost, chudoba a vysoká pod-zaměstnanost ekonomicky aktivní části populace, které za nimi stojí. EFF je nepochybně levicová strana, a to nejen svou rétorikou, ale i politikou, již prosazuje. Soustředí se na sociální nerovnosti, které cílí redukovat a jejich podstatu, narozdíl od neoliberalů, definitivně nepojímá jako přirozenou.

V Předvolebním manifestu⁵⁵ EFF vyzývá k dosažení ekonomické svobody (viz výše), a to teď („...Now is the time...“). EFF využívá starý motiv nazrálého času, který využívají političtí vůdci a aktivisté už od staré židovské říše, přes Musolliniho, rudoarmějce a další „kdo, kdy než my, kdy, když ne teď“. Malema s EFF podávají realitu jako připravenou na změnu, které se hodlají ujmout. Skutečné naplnění demokracie, dosud vyprázdněné skořápky, má přijít právě s nimi. Staví se do pozice zachránce, spasitele Jižní Afriky z hlubokých socio-ekonomických problémů, na jejichž řešení mají recept, radikální léčbu řezem.

⁵⁵ Economic Freedom Fighters, ©2014

EFF frekventovaně operuje s pojmem rovnosti v ekonomickém slova smyslu, se kterou v této úvodní části svého Manifesta oslovuje všechny obyvatele země bez jakéhokoli partikální privilegizace na základě fyziologické, kulturní nebo socio-ekonomické příslušnosti či pozice. EFF chce zemi ekonomicky pozvednout nejen dovnitř, ale i navenek, což proklamuje výzvou stát se industriálním národem, se kterým se ve světě počítá.

Rétorika EFF se dá pravděpodobně označit i širokou nálepkou populismus. EFF stejně jako mnoho nově založených politických stran vystupujících proti tradičním politickým stranám a tradičnímu stylu „dělání politiky“ ve svém legitimizačním diskurzu vlastní existence operuje s distinkcí vykořisťovatelských a zkorumpovaných politických elit a olupovaných občanů voličů, o jejichž dobro a celkovou změnu vztahu občan-politik se tato strana hodlá postarat.

EFF svůj program shrnuje ve dvaceti cílech, které plánuje uskutečnit při svém zvolení do parlamentu. Netřeba opakovat bod po bodu, tento plán je plně konzistentní se sebedeskripcí, která je obsažena v Ústavě strany, o níž je pojednáno výše. V těchto bodech se plně projevuje Malemova zkušenost z dospívání, kdy v nuzných podmínkách země většina jeho okolí neměla přístup k základním složkám týkající se bydlení jako energie nebo hygiena. Malema proto obhajuje a přímo vyžaduje silnou roli státu, který má toto zaručit. K tomu jsou potřeba odpovědní politici a úředníci, kteří mají být lidem přístupní, pracovat v jejich zájmu a být prakticky jejich prodlouženou rukou k naplňování jejich přání, což Malema rovněž vyžaduje v rámci svého dvaceti bodového programu. Ten je i částečně nacionalistický a autarkistický v záležitostech zemědělské produkce. Na druhou stranu nijak neinklinuje k izolaci, když naopak vyzývá k navázání vztahů s globální veřejností a v rámci toho vsadit do této komunikace africkou agendu a pevněji ji zasadit do světového diskurzu, což má podle Malemy zajistit ekonomickou spravedlnost (bod 20: „Build sustainable and mutually beneficial relationship with the people of the world, with the intention of consolidating an African agenda which will realise true economic justice.“). Jak si tuto spojnici představuje v konkrétnějších liniích nijak nenaznačuje a lze se jen dohadovat nad mezinárodním tlakem, který má přinést solidaritu a donutit tak bílou menšinu, která stále drží v rukou převážnou většinu jihoafrické ekonomiky, vzdát se svého postavení. Tato možnost je však krajně nepravděpodobná a Malema naivní není. Může nastavovat radikální cíle, ale ty v posledku nejsou fantastické a nerealizovatelné. Ve svém Volebním manifestu EFF prezentuje konkrétní cesty jak

dospět k mnoha deklarovaným cílům jako je všeobecná zdravotní péče, bezplatné vyšší vzdělávání, zajištění pořádku, infrastruktury a zlepšení podmínek pro bydlení apod.

V části, kde se Manifest věnuje ekonomickému posílení černých a afirmativní akci, skrze kterou má být tento proces veden, se tedy EFF jasně odřezává od jakékoli možnosti stát se univerzálně přijatelnou stranou napříč elektorátem. Další popis však stírá z označení *black* její rasovou stránku. *Black* znamená v Malemově řeči znevýhodněný. EFF tímto slovem označuje všechny, kteří potenciálně naráží v pracovním a sociálním životě na neviditelné překážky. Konkrétně vyjmenovává handicapované, ženy černé pleti a všechny černé a ženy všech ras a staví je proti ekonomické dominanci bílého muže. Je pozoruhodné, jak EFF specificky vyděluje černé ženy z rasové kategorie černých a vlastně ženy obecně vyjmenovává specificky. Reflektuje tedy existující nejen rasovou, ale i genderovou mezeru v pracovním trhu. EFF se tedy v duchu roku 1968 a fanonismu, kterým se zaklíná, staví na stranu všech znevýhodněných menšin plus samozřejmě v linii staré levice brání pracující třídu. Míří tedy na skupiny, které nejsou definovány čistě rasově, ale i ideově a socio-ekonomicky. Tímto způsobem je potom schopna oslovit například studenty, kteří jsou typicky dynamickou a revoluční silou podporující strukturální změny.

Stejně jako National Party má i EFF globální ambice inspirovat svět svým politickým programem. Tak jako NP nabízela světu řešení poklidného mezirasového soužití, EFF se staví do stejně spasitelské pozice („These are commitments which will inspire the entire African Continent and nations across the world to pursue and implement real economic emancipation.“) rozšíření materiálního blahobytu napříč populací, a ve výsledku tedy prospět (téměř) všem. Jak připomene Závěr, i EFF se tímto klasifikuje jako nástroj vyšší moci, prozřetelnosti jak rozšířit majoritně ideální uspořádání. Rozdíl mezi EFF a NP (u části její argumentace) je zde jen v námětu.

Třetím a posledním z oficiálních listin EFF, ze kterých tato práce čerpá je Deklarace určená dolní komoře jihoafrického parlamentu z června 2013 s názvem „What is to be done“⁵⁶, tedy normativně programový dokument. EFF se označují za ekonomicky emancipační hnutí, čímž nijak neimplikují neoliberální oproštění se od státních restrikcí, ale naopak individuální osvobození se od závislosti na vykořisťovatelské elitářské menšině.

⁵⁶ Economic Freedom Fighters, ©2014

EFF si normativně klade za cíl být popsána jako podporovaná masami a zakotvená v komunitních hnutích, zakládá si na svém anti-kapitalismu, anti-imperialismu a zpochybnit politickou moc dosavadních elit. EFF tedy zjevně zakládá svou moc v lidu, odvozuje se od něj, tak jako to dělá ostatně většina nových a populistických hnutí. Tímto podprahově útočí na ANC, svého největšího rivala, který z této pozice vycházel na počátku své úspěšné politické dráhy, tedy v 90. letech. EFF svou inspiraci dotahují mnohem dále, když zmiňují kubánské hnutí 26. července z roku 1953, které v očích EFF úspěšně dovedlo lidi k emancipaci a zamezilo dosavadnímu obohacování se vykořisťovatelské menšiny zneužívající státní zdroje. EFF tedy legitimizuje svou existenci lidem, jeho masou, které si navíc nárokuje jako vlastní a považuje ho dokonce za svého suveréna a vládce. EFF si prve lid nárokuje a přivlastňuje, ale ve výsledku se mu vzdává, podvoluje a odevzdává. Tím (v linii populistických hnutí) zcela redukuje distinkci volič-politik a reprezentaci, která je jádrem vztahu politických stran a voličů zakládají na identifikaci s těmi, od nichž se dle některých politických teoretiků reprezentace⁵⁷ mají odlišovat.

Část, kdy se EFF obrací na skupiny tzv. barevných („...particular attention to the marginalised minority...“), jmenovitě Khoi-khoioe a Sany⁵⁸ je možno vnímat jako další důkaz post-marxistické stránky strany, ale i jako politickou manipulaci. Khoi-khoiové a Sanové jsou svou rasovou nevyhraněností jako většina míšenců marginalizováni, sociálně opomíjeni a ekonomicky často zneužíváni⁵⁹. EFF si za cíl klade jejich reálné zrovnoprávnění, které má být zajištěno i uznáním jejich jazyka jako dalším z oficiálních řečí Jižní Afriky. EFF se tak snaží opřít se o další z dosud reálně diskriminovaných skupin a využít je jako politickou sílu pro svůj revoluční cíl. Politizace ideologie spočívá ve volební realitě, kdy většina barevných především v severním a západním Kapsku, se kterým EFF jmenovitě a záměrně operuje, volí DA, největší opoziční stranu ANC, která však není ideologickým konkurentem v levicovém spektru, ale je „zlými jazyky“ označována za rasisty⁶⁰. Jednoduchým politickým marketingem rétoriky zlepšení jejich situací, reálného naplnění lidských a občanských práv, se tak EFF snaží převést tuto politickou sílu na svou stranu. Ačkoli se strana staví jako revoluční, jejich cesta k revoluci je zřetelně systémová, skrze existující parlamentní a ostatní legální mechanismy.

⁵⁷ Viz Bernard Manin

⁵⁸ Též Křováci

⁵⁹ Ze svého sociálního statusu jsou přijímáni většinou pouze na podřadné práce a neadekvátně placeni, jak upozorňuje EFF, na vinicích jsou placeni tímto alkoholem, což má logicky ničivé důsledky na jejich životy.

⁶⁰ Voličská základna DA spočívá v bílé privilegované minoritě.

Symptomatická je i zmínka a idea základajícího setkání v Sowetu, místě proslulého masakru z roku 1976. „We meet in Soweto because we want to draw inspiration in Soweto from Fearless Freedom Fighters who in history have been at the forefront of the revolutionary struggles against apartheid repression and exploitation.“ Cíleně tedy vyvolává viktimizační narativ, který doplňuje revolučním bojem proti represi a vykořisťování apartheidu, kdy tedy znovu staví i apartheid jako marxistický souboj dvou antagonistických tříd. EFF si přivlastňuje příběh Soweta a zasazuje do tohoto symbolického místa útlaku, nespravedlnosti a rasové dominance svůj zrod. Vsazuje tak Soweto do svého diskurzu nutnosti odplaty a dokončení revoluce a nastolení nových pořádků položených v základech marxismu, leninismu a fanonismu. EFF odmítá možnost mírnější cesty reformy místo revoluce, protože ta nepřináší fundamentální změnu majetkových poměrů a tedy nápravu strukturálních problémů země jako nezaměstnanost, chudoba a sociální nerovnosti, pročež zavrhnou National Development Plan, vládní perspektivu k roku 2030.

EFF ve své Deklaraci pracuje i se zahraniční politikou. I v ní se prezentuje jako hnací síla vzdělávání, pokroku a sjednocení. V tomto případě omezuje kosmopolitismus na panafricanismus. V duchu marxismu však překračuje národní hranice a nárokuje uplatnit svou ideologickou výbavu přes celý kontinent. V pomyslném navazujícím kroku se EFF staví do pozice předvoje a vůdce ekonomické emancipace, která má začít prostupovat kontinent od jihu k severu. Tak jak byla Jižní Afrika poslední, která se zbavila apartheidu jako pohrobku kolonialismu, má být nyní první a stát se inspirací v nastolení socialistické spravedlnosti a dosažení reálné ekonomické svobody ve smyslu nezávislosti nad západním neokolonialismem.

Druhým typem materiálů, které jsou podkladem pro analýzu rétoriky tentokrát samotného Malemy jsou dvě balení výběru jeho citátů⁶¹ níže znovu vyselektované a uvedené chronologicky k umožnění vypořádání vývoje celkového stylu, argumentace či dalších prvků. Malemův styl se dá obecně označit za politicky neortodoxní. Jeho mluva do značné míry reflektuje jeho legitimizační rétoriku odkazující se na lidovou podporu, kdy se v zásadě snaží přinést onen čerstvý vítr nezkorumpované pravé reprezentace do falešné politiky točící se kolem sebeobohacení. Značná část Malemových výroků pochází ještě z doby, kdy byl prezidentem ANC Youth League, avšak o to zajímavější je

⁶¹ Sanderson: The top ten Julius Malema Quotes. News24, ©2015

nahlédnout jeho vyjádření z pozice „vševědoucího“ komentátora, který zná budoucnost a vývoj jeho vztahu s ANC ústící k založení Economic Freedom Fighters.

Pozorovatelný je Malemův posun od hobbesovské úcty ke zvolené autoritě za každých podmínek, které se drží ještě v lednu 2012, k lockovskému právu na jeho odvolání v případě, že nejedná v zájmu těch, jimiž byl zvolen. Tento přístup charakterizuje v zásadě všechna jeho vyjádření k Zumovi během předvolebního boje v průběhu roku 2013 do května 2014 (prezidentu ANC a země), kdy Zumu trvale zpochybňuje jako legitimního vůdce. K velice podobné situaci došlo i s předchozím prezidentem Mbekim, jehož pozici ještě v červnu 2011 brání proti případným odpůrcům s poukazem na dvoutřetinovou většinu, které ANC dosáhl v parlamentu pod jeho vedením, avšak sám Malema částečně stál za Mbekiho odchodem z vedení strany a prezidentské funkce v září 2008 ve prospěch Jacoba Zuma. Malema má tedy značně nekonzistentní vztah k autoritám, který v současné době odpovídá revoluční pozici jeho strany. S tím koresponduje i Malemova poznámka k široce nepopulárnímu mýtnému (e-toll; zpoplatnění silnic), jež vyzývá bojkotovat (tedy nedodržovat zákon a tím podkopávat autoritu vlády jako reprezentativního tělesa) rudými barety, jež lidé mají symbolicky ukázat jako výraz odporu a přináležitosti k EFF, která tomuto mechanismu oponuje, jakoby tím jejich nesouhlas byl tak posvěcen vyšší instancí, pravděpodobně samotným Malemou. („You must never an E-Tag, when they stop you and ask you your E-Tag, simply show them your red beret.“) Stejně jako se ANC často povyšuje nad ústavu a univerzalitu jurisdikce, zpochybňuje Malema rozhodnutí vlády, se kterými jednoduše nesouhlasí.

Pozoruhodný je ovšem Malemův výrok z června 2011, kdy varuje před masami a před jejich vedením, které by mohlo zabránit šanci na ekonomickou změnu. („If you are not careful, you will be led by the masses.“) Malemův zdánlivě ironický výrok, který protikladně zachází s masami, kterých se tedy nejprve obává jako nehodného a nebezpečného aktéra a později je téměř zbožšťuje, znovu vychází z Lenina. Ten pojímá stranu jako avantgardu, která má bez vedení ztracenou dělnickou třídu úspěšně dovést až k novému začátku.

Malema se v dalším výroku⁶² obrací na marginalizované obyvatele, kteří se cítí diskriminováni a občansky opomíjeni, kdy se s typickým identifikačním slůvkem „my“ ztotožňuje s těmito znevýhodněnými, kdy je (a sebe) přirovnává svou nevybíravou

⁶² Datace u tohoto a všech následujících výroků bohužel chybí. V tomto případě autorka sbírky Malemových citací uvedla kontext nuceného odchodu Malemy z ANCYL, tedy přibližně listopad 2011.

mluvou, dnes už pro něj charakteristickou, k užitému toaletnímu papíru a kondomům. Tento narativ viktimizace, který je základem rétoriky EFF a obecně legitimizačního diskurzu vlastní politické existence i programové politiky, si přenesl s sebou do strany, kterou založil o několik měsíců později.

I přes deklarovanou otevřenost a víru v rovnost a rovnoprávnost, Malema zůstává zaklíněn v rasistickém a sexistickém uvažování, které se formálně ve svých programech snaží zlomit. Sám tedy ještě nedospěl k tomuto liberálně progresivnímu mentálnímu posunu, který hlásá a pohybuje se v konzervativním diskurzu genderové a rasové hierarchie, jež považuje za překonaný (druhou jmenovanou ovšem převrací právě z pozice liberála, který přezírá rasismus jako historií zpochybněnou ideologii minulého století). Jmenovitě označuje stranu Democratic Alliance (DA) jako stranu rasistů a bývalou parlamentní vůdkyni Lindiwe Mazibuko označuje jako služebnou předsedkyně strany (Helen Zille) a posílá ji jako v tradiční šovinistické anekdotě do kuchyně. „She is a tea girl for the madam – she must stay there in the kitchen.“ Skutečnost, že Malema užívá tuto stereotypní rétoriku nemusí nutně znamenat, že sám takové stanovisko zastává, na druhou stranu vyjádření tohoto typu v záměrně urážlivém stylu je spíše potvrzením Malemova pravděpodobného pocitu nadřazenosti, a to především morálně, kdy se sám distancuje od rasistické optiky, které se EFF zdánlivě oficiálně vyhýbají, tak svou pozicí, kdy sám není v podřízeném postavení žádnému bílému muži či ženě (jako Mazibuko k Zille).

Podobně Malema zachovává i přes deklaraci progresivnosti EFF studenoválečnou optiku, když označuje Botswanu pod vlivem imperialistických USA za bezpečnostní hrozbu kontinentu. A znovu je později nazývá „krvežíznivými imperialisty“. Na jednu stranu tato studenoválečná distinkce není ničím překvapivým vzhledem k udržování marxisticko-leninské rétoriky. Na tu druhou se však touto terminologií nestřetává s progresivním myšlením, ke kterému se hlásí. Nepřiznává kapitalismu ani rovné místo konkurenta, alternativního náhledu, jehož hledisko bere v potaz jako odlišné, avšak relevantní ke zvážení, když říká: „Capitalists suffer from the mind of a rat.“

6. Závěr

Tato závěrečná kapitola slouží zároveň jako rekapitulace předchozích dvou analytických částí, jako komparace zjištěných diskurzivních rysů a rétorických prvků a především je jejím účelem shrnout odpovědi na výzkumnou otázku legitimizačního diskurzu reprezentace a prosazovaných politik, které poskytly předchozí dvě kapitoly, a zhodnotit hypotézu nekorespondence a nekonzistence oslovované skupiny napříč analyzovanými materiály a v realitě, která se projevuje právě do negující části zkoumaných atributů a obecně konzistenci argumentačních linií.

Pro prvotní přiblížení a jednodušší odhad mentálních pozic Verwoerda a Malemy reprezentující National Party a Economic Freedom Fighters je pravděpodobně vhodné zasadit je do politicko-ideologického a filozofického kontinua, které s Wightovou⁶³ terminologií nachází Verwoerda v pozici realisty a Malemu jako revolucionistu.

Verwoerdovy rétorické prvky vyjadřují charakteristické prvky realismu jako dominanci moci nad morálkou a zájem o deskriptivní přítomnost. Na druhou stranu však Verwoerd v rýsování apartheidu částečně s morálkou operuje, když mu připisuje schopnost morálního přínosu jihoafrické populaci a podobně popírá realistický rys pojetí bezpečnosti, která je pro realisty hrou s nulovým součtem. Tento znak však ve Verwoerdově rétorice kolísá, a to v závislosti na pojetí apartheidu jakožto hlavního politického projektu jeho strany. Pokud Verwoerd mluví o apartheidu jako o objektivně optimálním řešení pro všechny (dobrovolně i nedobrovolně) zúčastněné strany, potom je jeho pozice v otázce moci a bezpečnosti podle Wightovy terminologie racionalistická, tedy tyto dvě složky jsou odděleny a bezpečnost jednoho je přímo závislá na bezpečnosti druhého. Pokud však apartheid definuje jako záchranné uspořádání, které je primárně výhodné pro bílé, pojetí bezpečnosti se stává hrou s nulovým součtem a sama bezpečnost je složkou moci. Verwoerdův realismus je širě zasazen do konzervativní pozice obhajoby mocenského statu quo, který je obhajován skrze dílčí diskurz spravedlnosti nebo narativ kompenzace civilizačního přínosu, který přinesli holanďští a angličtí přistěhovalci.

Malema většinou stojí na opačném pólu tohoto filozofického kontinua. Jeho primárním cílem je revoluce společnosti, zajímá ho tedy spíše normativní, přesněji

⁶³ Wight, Martin: *International theory: three traditions*. 1992
Barša, Pavel, Císař, Ondřej: *Anarchie a řád ve světové politice*. 2006, s. 153-185

potenciálně možná, podoba společnosti, kterou vykresluje v oficiálních dokumentech strany. Malema jednoznačně v politickém jednání nadřazuje morálku moci, z čehož vyvstává jeho kritický moralismus současné politické scény, které dominuje Africký národní kongres. Jeho revolucionistické pozici odpovídá i jeho kritický diskurs dvaceti let nedostatečného pokroku a neúspěchu (radikální) demokratické tranzice a stejně tak snaha redukovat distinkci mezi elitami a lidem, kterým se (převážně – viz níže) zaštiťuje. Malemovu racionalistickou stránku lze vidět v jeho stanovisku přípustnosti spolupráce, která limituje aspekt nesmiřitelného konfliktu a v implicitním odmítnutí revolucionistického cíle zrušení politiky, kterou podle stranické Ústavy nechce zrušit jako takovou, ale mnohem spíše radikálně přetvořit a vytlačit distinkci reprezentantů a reprezentovaných. Malema rovněž v protikladu ke zrušení politiky prosazuje naplnění demokratických procesů a institucí, ačkoli jeho cesta k dosažení tohoto stavu je střídavě reformistická a revolucionistická, a tedy naznačuje doplnění morálky užitím racionalistického nástroje rozumu.

V další části této kapitoly bude zhodnocena konzistence a kontinuita diskurzivních prvků a argumentačních linií obou analyzovaných subjektů. U EFF lze jednoznačně vysledovat konzistenci deklarované marxisticko-leninistické rétoriky. V Ústavě strany vyhláší boj „třídnímu nepříteli“ z pozice vůdce lidových mas. Marxistická terminologie se prolíná celou jeho rétorikou, kdy antagonisticky vnímá svět a především Jižní Afriku jako dichotomicky rozdělenou mezi vykořisťovatelské elity a vykořisťované marginalizované skupiny, které jako pravý revolucionista a fanonista zastupuje. Marxismem však soudržnost Malemových rétorických prvků končí, avšak zároveň se jeho názorová nekonzistence se dá částečně vysvětlit myšlenkovým vývojem. EFF ve své Ústavě uvádí jako zastávaná stanoviska také anti-sexismus a anti-rasismus. S odkazem na Malemovo nahlížení na politicky oponentní stranu Democratic Alliance a její vedení (Helen Zille, Lindiwe Mazibuko) lze tyto dvě deklarované ideové pozice zpochybnit. Malemův rasismus však spočívá především v nálepce, v užívání rasistického slovníku, který má však jiný než rasový obsah. Malema jakožto revolucionářský marxista nekategorizuje společnost podle rasové příslušnosti, jak tomu činil Verwoerd, ale podle socio-ekonomického postavení. Label bílý a černý je pro něj označení privilegovanosti a znevýhodnění bez ohledu na skutečnou barvu kůže. Markantní je Malemův posun

ve vnímání mas. Zatímco ještě v červnu 2011 před nimi a jejich mocí⁶⁴ varuje, nejpozději se založením EFF se jeho přístup obrací a lidové masy jako dosud podprezentované skupiny se stávají legitimizačním nástrojem existence celé strany a radikálně levicové politiky, kterou strana prosazuje. Rétorickou nekonzistenci lze vysledovat i v pojetí revoluční změny, která fluktuuje mezi systémovostí a anti-systémovostí. Standardní mechanismy prosazuje ve stranické Ústavě a Deklaraci parlamentu, kde však zároveň, ve stejném dokumentu odmítá reformní způsob změny, který je blíže spjatý se systémovou cestou změny. Malema má i nekoherentní vztah k autoritám, jehož změna lze přičíst mentálnímu a ideovému progresu, kdy od nezpochybnované podpory současného prezidenta na základě legality došel k morální legitimitě, kterou dle Malemy Zuma již nenaplnuje, a to mu dává právo podkopat jeho nárok na tuto reprezentativní pozici. Nadto je jeho „problém s respektováním autorit“ do značné míry typickým s rebelistickým přístupem a revolucionismem, které Malema zastává.

Stabilitu v narativech lze nalézt u Verwoerda i Malemy. Oba narativy, ač časově použity zcela nesouladně, dohromady protikladně tvoří jeden podivný celek, který má svou vrstvu vrchní i spodní. Verwoerd jako argumentační podklad udává v důsledku kolonialismu proslavený narativ břemena bílého muže. Na tomto základu obhajuje právo na kompenzaci za své úsilí o vzdělávání primitivního obyvatelstva a civilizačního pozvednutí do té doby pre-moderní země, a tedy nárok na půdu a vlastní prostor. Nahlíží tedy realitu ze svrchované pozice a tvoří jakýsi horní dílek skládačky. Proti tomuto stojí rovněž rozšířený narativ viktimizace kolonizovaných národů, které ze své utlačované pozice vyplňují dolní část tohoto pomyslného komponentu. Malema tuto perspektivu přenáší do 21. století, kdy jako utiskované s právem na kompenzaci z pohledu dosud upíraných ze spravedlivého dílu požaduje převrácení situace, která má vyvážit jejich dosud negativní skóre. Ve své podstatě Verwoerd i Malema operují z pozice potenciálně, respektive reálně, nejhůře postavených, kteří tak mohou nárokovat subjektivně optimální uspořádání a právě takové nastavení spravedlnosti.

Celý diskurs spravedlnosti je výrazně pozorovatelný u obou stran, respektive jejich zástupců. Pokud se dá říci, že sdílejí námět, potom je nutno dodat, že jejich obsah se liší. Verwoerd propaguje spravedlnost jako férovost, tj. je lhostejný k rozdílům a chce měřit

⁶⁴ Blíže viz Le Bon, Gustave: *Psychologie davu*. 1985

všem stejným metrem bez ohledu na difference účastníků tohoto měření. Spravedlnost je v jeho podání narýsováním stejné startovní čáry bez zohlednění partikulárních skutečností či prezentní výchozí situace. Ve svých pozdějších projevech již Verwoerd spravedlnost převážně jako objektivní cíl opomíjí a soustředí se výhradně na subjektivní preference s argumenty vycházejícími z čistě vlastních zájmů bez náznaku empatie.

Malemovo pojetí spravedlnosti koresponduje s marxistickým směrem, kterého se konzistentně drží. Soustředí se přitom především vzhledem k názvu celé strany Economic Freedom Fighters na spravedlnost ekonomickou, kterou vnímá skrze smazání majetkových nerovností a redukovat rozdíl ve vlastnických poměrech mezi vykořisťovatelskou elitou a vykořisťovanou většinou a rozptýlit národní (nerostné, industriální) bohatství napříč širší populací.

Verwoerd i Malema sdílejí námět rovnosti (typicky jako jednoho z principů spravedlnosti), ale nepřekvapivě k němu oba přistupují odlišně. Malema pojímá rovnost jako primárně ekonomickou, a to přes rovné ve smyslu stejného dílu rozdělení národního bohatství, které tedy kopíruje jeho koncepci spravedlnosti v radikálně levicové linii. V Marxově stopě vnímá materiální aspekt jako základnu, která určuje nadstavbové doplňkové možnosti.

Verwoerd zmiňuje princip rovnosti ras, formálně tedy uznává základní lidskoprávní předpoklad. Vlastním dodatkem ale tuto podmínku neguje, když implicitně, avšak poměrně čitelně staví evropskou „rasu“ nad africkou. Neguje tak racionalistický prvek uznání lidství, které garantuje minimalistický lidsko-právní balíček. V čistě právním kontextu Verwoerd rovnost zavrhuje zcela a doslovně se jí obává. Rovnost (ve smyslu demokratické, právní pro obě rasové skupiny) je pro něj dílem satanovým, které vyhání svěcenou vodou, jenž pro něj představuje apartheid, který teprve po jeho aplikaci má naplnit právní rovnost všem individuím v ten moment již oddělených společností, jež neohrožují jedna druhou.

Tuto rétoriku strachu užívá Verwoerd zhusta právě pro vnitřní legitimizaci apartheidu, čímž je dále zodpovězena výzkumná otázka a zhodnocena hypotéza reálně zastupované skupiny. V zájmu zachování evropské kultury a života na jihu afrického kontinentu představuje apartheid jako nutnost pro anglo-afrikánskou menšinu. Tím se v podstatě vzdává pokusu o nalezení objektivně výhodného řešení, které se pravděpodobně ve snaze o lepší morální legitimizaci navenek však částečně snaží takto prezentovat.

Preference etnické příslušnosti (která se logicky objevuje v etnicky rozštěpené společnosti, která ve skutečnosti společností ani není) se v jeho rétorice však dostává do popředí. Tím se dostává na povrch skutečná cílová skupina, kterou reprezentuje, což jsou samozřejmě především Afrikánci doplněni potomky anglických imigrantů, kteří postrádají vlastní politický subjekt, který by je podle principu podobnosti mohl zastupovat. Navzdory tomu se Verwoerd snaží prezentovat apartheid jako výhodný pro všechny, jichž se segregace týká, k čemuž užívá i utopistickou argumentaci harmonií, kterou apartheid přinese.

I Malema se snaží operovat s rétorikou široké prospěšnosti politiky, za kterou stojí. Tu užívá ještě v Předvolebním manifestu, ale podobně jako NP brzy odkrývá svou skutečnou cílovou skupinu, kterou jsou všichni, jež mají příliš slabý hlas na prosazení svých zájmů. Jejich hlas si nyní přivlastňují právě EFF. Jsou to ti, jež Malema označuje jako *black*, avšak jejich charakteristika je oproti rasové (podle které selektuje své příznivce NP) dána jejich socio-ekonomickým postavením. Jejich společensky nejnižší pozice legitimizuje Malemovu politiku radikálních změn. Škála jedinců, kteří spadají do této jedné skupiny, je dostatečně rozličná, aby bylo možno směr EFF označit i za post-marxistický, naproti tomu je však EFF výrazně zaměřena na ekonomické podmínky. Oproti tomu Verwoerdova pravicová NP staví svou politiku na nadstavbové etnicitě, a rovněž tak vybočuje z očekávaného zaměření se na ekonomiku.

Verwoerd i Malema shodně prezentují své politiky pod nálepkou spasitelství a zároveň světové inspirace. Verwoerd v interpretaci vlastních slov nabízí ideální řešení mezirasového soužití a Malema vyrovnání socio-ekonomických asymetrií. Jejich politiky symbolizují cestu světla, po které se může vydat kdokoli nacházející se v analogické problematice rasové, respektive ekonomické situaci. Oba se tak staví v tom pohledu do role tvůrce a hlavního aktéra tohoto řešení, v jiném momentě však opět shodně oba připisují pozadí těchto idejí jakési vyšší moci, která si sama žádá nastolení potřebného, a Verwoerd i Malema se ocitají v pozici prostředníka. Verwoerd nejprve jako tvůrce apartheidu (z toho podobně jeho přezdívka „architekt apartheidu“) a Malema jako vůdčí postava sociální spravedlnosti. V určitý moment však oba staví sebe sama do role prostředníka těchto vyšších idejí.

I přes prvotní předpoklad vysoké rétorické kontrastnosti vycházející z odlišné ideologické a historické perspektivy analýza ukazuje, že dílčí diskurzivní prvky vykazují

určité shody. Významnou složkou je shoda diskurzivních námětů, jejichž argumentační náplň je z hlediska ideologického statusu obou stran očekávatelná a irelevantní.

V odpovědi na výzkumnou otázku oba aktéři původně vychází z objektivního přínosu a obrací se tedy na širokou a diverzifikovanou „skupinu“, avšak implicitně ji vyměňují za užší společenský segment, na který se ve skutečnosti obrací, čímž se potvrzuje prvotní hypotéza. Analýza diskurzu naopak vyvrací předpoklad vzájemné ideové opozice, kterou má přinést kontrastní politika, zahrnující odlišný společensko-historický kontext, projektovaná do rétoriky subjektů.

Literatura

Barša, Pavel, Císař, Ondřej: *Anarchie a řád ve světové politice. Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2006.

Baumann, Gerd: *The Multicultural Riddle: Rethinking National, Ethnic and Religious Identities*. London/New York: Routledge, 2006

Beneš, Vít: Diskurzivní analýza. In: Drulák, Petr (ed.): *Jak zkoumat politiku: kvalitativní metodologie v politologii a mezinárodních vztazích*. Praha: Portál, 2008, s. 92-124

Bhatia, Michael: Fighting Words: Naming Terrorists, Bandits, Rebels, and other Violent Actors, *Third World Quarterly*, Vol. 26 (2005), No. 1, s. 5-22.

Brubaker, Rogers: *Ethnicity Without Groups*. Cambridge: Harvard University Press, 2004

Dalcanton, David C.: Vorster and the Politics of Confidence 1966-1974. *African Affairs*. Vol. 75 (1976), No. 229. S. 163-181

Galli, Carlo, Minervini Amanda, Sitze, Adam: On War and on the Enemy, *CR: The New Centennial Review*. Vol. 9 (2009), No. 2, s. 195-219

Hall, Stuart: *Representation: Cultural Representations and Signifying Practices*. London: SAGE Publications Ltd., 2013

Jenkins, Richard: *Social Identity*. London/New York: Routledge, 2014

Sayyid, Bobby, Zac, Lilian: Political Analysis in a World without Foundations. In Scarbrough, E. Tannenbaum, E.(eds.): *Research Strategies in the Social Sciences: a Guide to New Approaches*. Oxford: Oxford University Press, 1998, s. 249-267

Wight, Martin: *International theory: three traditions*. London: Royal Institute of International Affairs, 1992.

Elektronické zdroje

Boddy-Evans, Alistair: Hendrik Verwoerd's response to Harold Macmillan's "Wind of Change" Speech. [online] *About*. Dostupné z:

http://africanhistory.about.com/od/eraindependence/p/wind_of_change3.htm

[cit. 16. 9. 2014]

Julius Malema Quoted. [online] *News24*. 29. 2. 2012. Dostupné z:

<http://www.news24.com/SouthAfrica/Politics/>

A-selection-of-quotes-by-Julius-Malema-20120229 [cit. 25. 1. 2015]

Lelyveld, Joseph: Apartheid wins new mandate. [online] *The New York Times*. 3. 4. 1966.

Dostupné z: <http://query.nytimes.com/gst/>

[abstract.html?res=9E06E6D91030E430A25750C0A9629C946791D6CF](http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9E06E6D91030E430A25750C0A9629C946791D6CF)

[cit. dne 25. 1. 2015]

Masie, Desné: Being Julius Malema: understanding Juju. *African Arguments* [online].

19. 9. 2011. Dostupné z: <http://africanarguments.org/2011/09/19/being-julius-malema-understanding-juju-by-desne-masie/>

[cit. 19. 3. 2015]

National Party (NP). [online] *Encyclopædia Britannica*. Dostupné z:

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/405219/National-Party-NP> [cit. 21. 2. 2015]

National Party (NP). [online] *South African History Online. Toward a people's history*.

Dostupné z: <http://www.sahistory.org.za/topic/national-party-np> [cit. 21. 2. 2015]

Prime Minister Verwoerd on The Fifth Anniversary of The Republic. [online] *Afrikaner*

Broadcasting Corporation. Dostupné z: [http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/](http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/may-31-1966-prime-minister-verwoerd-on.html)

[may-31-1966-prime-minister-verwoerd-on.html](http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/may-31-1966-prime-minister-verwoerd-on.html) [cit. 16. 9. 2014]

Sanderson, Sertan: The top ten Julius Malema quotes. [online] *The South African*.

20. 6. 2014 Dostupné z: <http://www.thesouthafrican.com/top-ten-julius-malema-quotes/>

[cit. 25. 1. 2015]

Senate Speech Promoting Bantu Self Government - HF Verwoerd. [online] *Afrikaner*

Broadcasting Corporation. Dostupné z: [http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/](http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/may-20-1959-senate-speech-promoting.html)

[may-20-1959-senate-speech-promoting.html](http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/may-20-1959-senate-speech-promoting.html) [cit. 16. 9. 2014]

Speech by Dr. Verwoerd in Parliament. [online] *Afrikaner Broadcasting Corporation*.

Dostupné z: <http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/>

april-14-1961-speech-by-dr-verwoerd-in.html [cit. 16. 9. 2014]

The Policy of Apartheid - HF Verwoerd. [online] *Afrikaner Broadcasting Corporation*.

Dostupné z: <http://hendrikverwoerd.blogspot.cz/2010/12/>

september-3-1948-policy-of-apartheid-hf.html [cit. 16. 9. 2014]

Ostatní

Bíba, Jan: Problémy demokracie II (přednáška), Praha: Univerzita Karlova, 31. 3. 2015

Demmers Jolle: Identity, Boundaries & Violence (přednáška), Utrecht: Universiteit

Utrecht, 3. 12. 2014